

Notat 2001–21

Prisutjevning melk — kontroll for 2. halvår 2000

Leif Forsell
Håvard Mjelde

Tittel	Prisutjevning melk — kontroll for 2. halvår 2000
Forfatter	Leif Forsell og Håvard Mjelde
Prosjekt	A830 – Evaluering av ny markedsordning for melk
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2001
Antall sider	45
ISBN	82-7077-430-8
ISSN	0805-9691
Emneord	melk, meierivarer, prisutjevning, markedsordning, melkepriser, meierikostnader

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitik, matvaresektor og matvaremarked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruksdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Ved brev fra Statens landbruksforvaltning (SLF) datert 19.01.01 fikk Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) i oppgave å gjennomføre en kontroll av ordningen med prisutjevning i markedsordningen for melk, slik den har fungert i 2. halvår 2000.

I Jordbruksoppgjøret 2000 ble det lagt til grunn at systemet med differensierte priser på melk til ulike anvendelser og definerte markeder fortsatt skal forankres i jordbruksavtalen, og at graden av differensiering skal bestemmes gjennom prisfastsettingen i oppgjøret.

Kontrollen har for det første som formål å undersøke om markedsregulators faktiske, gjennomsnittlige råvareprisuttak er i samsvar med de forutsetninger som er fastsatt i jordbruksavtalen og i nærmere bestemmelser gitt i forskrift. Kontrollen har imidlertid for det andre, også som formål å overvåke at konkurransehemmende krysspris-subsidiering ikke oppstår, dvs. at det også er nødvendig å kontrollere råvareprisuttak for enkelte produkter (artikler) innenfor de ulike råvaregrupper.

På grunn av ulike forhold, bl.a. forsinkede dataleveranser, har arbeidet med foreliggende rapport blitt forsinket i forhold til de opprinnelige forutsetninger.

Ved brev fra SLF av 16.03.01 ble det videre gitt en presisering av oppdraget som innebærer at beregningsresultater for enkeltartikler ikke blir publisert i denne rapporten. De sist nevnte beregningene er tatt inn i et separat notat som er oversendt Statens landbruksforvaltning.

Oslo, 20. mars 2001

Leif Forsell

Innhold

1	SAMMENDRAG.....	1
2	INNLEDNING.....	7
3	NÆRMERE OM BAKGRUNN OG MANDAT.....	9
3.1	Innledning.....	9
3.2	Rapport fra arbeidsgruppe.....	10
3.3	Jordbruksoppjøret 2000.....	10
3.4	Stortingets behandling av jordbruksoppjøret.....	12
3.5	Teknisk jordbruksavtale 01.07.00–30.06.00.....	13
3.6	Forskrift om prisutjevningen.....	14
3.7	Nærmere drøfting av bakgrunn og mandat.....	15
4	METODE OG DATA.....	19
4.1	Innledning.....	19
4.2	Samlet avstemning.....	20
4.3	Vareomfang.....	20
4.4	Råvarepriser.....	22
4.5	Priser.....	24
4.6	Kostnader.....	26
4.7	Rabatter og ytelser.....	28
4.8	Verdi av biprodukter.....	30
4.9	Melkebehov.....	31
5	RESULTATER.....	32
5.1	Forbrukerpriser.....	32
5.2	Oversikt.....	34
5.3	Sure, smakstilsatte produkter.....	34
5.4	Ikke smakstilsatte produkter, dagligvare.....	35
5.5	Søte, smakstilsatte produkter - dagligvare.....	36
5.6	Ikke smakstilsatte produkter, industri.....	37
5.7	Ferske oster, dagligvare.....	37
5.8	Modna oster, dagligvare.....	38
5.9	Modna oster, industri.....	39
5.10	Modna oster, merkevareeksport.....	40
5.11	Tørrmelk, industri.....	40
5.12	Gjennomsnittlig råvareverdi, kumelk.....	41
5.13	Geitemelksprodukter, dagligvare.....	41
5.14	Mysoster, dagligvare.....	42
5.15	Fløteprodukter, dagligvare.....	42
5.16	Fløte til smørprodukter mv.....	43
5.17	Kjernemelk.....	44

1 Sammendrag

Med brev av 19.01.01 fra SLF fikk NILF i oppgave å gjennomføre en kontroll av prisutjevningen for 2. halvår 2000:

«Vi viser til e-post fra dere datert 22.11.00 hvor det var vedlagt en rapport datert 21.11.00, med tittelen: «PRISUTJEVNINGSORDNINGEN FOR MELK - forslag til kontrollordning...

Statens Landbruksforvaltning (SLF) har vurdert NILFs forslag til etterkontroll og de innkomne kommentarene fra aktørene. SLF finner systemet til kontrollopplegg, slik NILF beskriver det som et godt grunnlag for etablering av system for etteravregning i prisutjevningsordningen for 2. halvår 2000...

Rapporten ferdigstilles innen mandag 26. februar 2001. Rapporten skal presentere beregnet gjennomsnittlig råvareverdi som Tine har oppnådd for alle prisgruppene i PU, samt ha en spesifisert oversikt over oppnådde råvareverdier på de utvalgte enkeltproduktene for 2. halvår 2000...

SLF forutsetter at NILF behandler det materialet de mottar fra Tine på en fortrolig måte, og at NILF når det gjelder dette oppdraget er å betrakte som en del av landbruksmyndighetenes forvaltning av prisutjevningsordningen for melk. Rapporten vil bli et offentlig dokument.»

På grunn av ulike forhold, bl.a. forsinkede dataleveranser, har arbeidet med foreliggende rapport blitt forsinket i forhold til de opprinnelige forutsetninger. Ved brev fra SLF av 16.03.01 ble det videre gitt en presisering av oppdraget som innebærer at beregningsresultater for enkeltartikler ikke blir publisert i denne rapporten:

«...Som omtalt i vårt brev av 19.01.01, ba vi om at rapporten skal presisere beregnet gjennomsnittlig råvareverdi som Tine har oppnådd for alle prisgruppene i prisutjevningsordningen, samt en oversikt over oppnådde råvareverdier på de utvalgte enkeltproduktene for 2. halvår 2000.

I den forbindelse ønsker vi å presisere at når det gjelder de utvalgte enkeltproduktene (ca 30 stk), skal disse bare brukes av Statens landbruksforvaltning og skal således ikke inngå som en del av rapporten. Vi ber om at rapporten blir tilpasset dette.»

I lys av denne presiseringen er det, i tillegg til denne rapporten, utarbeidet et eget notat med beregninger for enkeltartikler, og som er oversendt Statens landbruksforvaltning.

I Jordbruksoppgjøret 2000 (jfr. St. prp. nr. 82 (1999–2000)) ble det lagt til grunn at systemet med differensierte priser på melk til ulike anvendelser fortsatt skal forankres i jordbruksavtalen, og at graden av differensiering skal bestemmes gjennom prisfastsettingen i oppgjøret. Departementet sluttet seg til at prissystemet for melk i jordbruksavtalen og den forvaltningsmessige gjennomføringen av dette bør legges om slik det ble foreslått av en arbeidsgruppe (rapport avgitt 24.05.00).

Som grunnlag for å overvåke oppfølgingen av avtalens prisbestemmelser og konkurransevilkårene mellom ulike aktører i markedet, la departementet opp til at det skal etableres et kontrollsystem. Dette systemet skal dokumentere markedsregulators faktiske råvarepris i de ulike prisgrupper for hver avregningsperiode (halvår).

I §9 i «Forskrift om prisutjevningsordningen for melk» (nr. 701) gis nærmere bestemmelser om gjennomføringen av denne kontrollen:

«Dersom markedsregulators faktiske råvarepriser viser et avvik i forhold til jordbruksavtalens målpriser på mer enn 2 % for de ulike prisgruppene, kan Statens landbruksforvaltning for hvert halvår etterregne avgifter, tilskudd og overføringspris etter forskriften her. Markedsregulator plikter i denne sammenheng å stille nødvendig dokumentasjon til rådighet for Statens landbruksforvaltning, herunder produktkalkyler, rabatter, leveringsbetingelser og salgsavtaler.»

Kontrollen av prisutjevningen har som formål:

- å undersøke om markedsregulators faktiske og samlede (gjennomsnittlige) råvareprisuttak er i samsvar med de forutsetninger som er satt i jordbruksavtalen
- å overvåke at konkurransehennende kryssubsidiering ikke oppstår

For å ivareta første del av formålet er det nødvendig å gjøre beregninger for hele vareспекteret, og inndelt etter de respektive grupper i utjevningen. For å ivareta andre del av formålet må det gjøres en konkret avveining mellom behov på den ene siden og hva som er praktisk mulig og ønskelig på den andre siden. På bakgrunn av et utvalg foretatt av Statens landbruksforvaltning, er det gjort beregninger for 28 enkeltartikler for å belyse det siste forholdet. Som omtalt foran, er disse beregningene oversendt Statens landbruksforvaltning i separat notat.

For å kunne kontrollere prisutjevningen for melk må det gjøres en gjennomgang og vurdering (for grupper og enkeltprodukter) av:

- salgspriser
- rabatter og ytelser
- kostnader
- verdi av biprodukter, først og fremst verdien av fløte, og melkebehov knyttet til framstilling av ulike produkter
- i tillegg har det også i visse tilfeller vært nødvendig å legge til grunn bestemte forutsetninger for å kunne gjennomføre beregninger

Salgspriser er hentet fra TINEs interne pris- og salgsstatistikk. Dette materialet har i utgangspunktet alle relevante opplysninger. Pris- og salgsstatistikken er gjennomgått og kontrollert, blant annet med tanke på følgende forhold:

- at alle produkter er korrekt plassert i forhold til råvaregruppe. Slike spørsmål er også drøftet med Statens landbruksforvaltning som i visse tilfeller har trukket konklusjoner vedr. konkrete avgrensningsspørsmål
- at alle produkter faktisk er registrert og plassert i sin gruppe. I sin natur er dette en noe vanskeligere oppgave, tatt i betraktning at produktspekteret omfatter om lag 800 artikler (varianter av produkter, pakninger og størrelser)

For gruppen «ikke smakstilsatte produkter til dagligvare» har den faktiske prissettingen vært forskjellig fra det som ble lagt til grunn i jordbruksoppgjøret fra 1.7.00. I beregningene er det tatt hensyn til dette forholdet ved at det for denne gruppen er gjort beregninger for perioden 1.9–31.12.00 (mot for øvrig for hele 2. halvår 2000).

Rabatter og ytelser kan både henføres til priser og/eller kostnader. Kontrollen i dette notatet bygger på den faktiske føring av rabatter og ytelser i TINEs regnskaper og øvrige dokumentasjon, her under pris- og salgsstatistikk og ABC-kalkyler. På inntektssiden omfatter beregningene følgende rabattformer:

- årsforsterkning
- palle- og ordrerabatter
- «selektive rabatter», her under former for logistikk-rabatt, og rabatter som er gitt som følge av feilaktig eller mangelfull leveranse
- «kvalitetsrabatter», som har et betydelig omfang for ost som leveres til videre industriell bearbeiding. Overgangen mellom «prisrabatter» og «kvalitetsrabatter» kan i dette tilfellet synes å være noe flytende

På kostnadssiden omfatter beregningene følgende rabattformer:

- årsbonuser som er avtalt med paraplykjede. Slike bonuser har hatt et avtagende omfang og er etter hvert i stor grad inkludert i «joint marketing»
- ulike former for markedsstøtte, «joint marketing», som normalt er avtalt med paraplykjede
- «kjøp av markedsføring» (co-branding)

Kostnadsdata er hentet fra TINE Norske Meieriers produktkalkyler for (1) grupper av varer og for (2) enkeltartikler. I produktkalkylene er alle kostnader som i denne sammenheng er relevante (og med tillegg av noen som må trekkes fra, jfr. nedenfor), fordelt for hvert enkelt artikkelnummer etter «ABC-prinsippet».¹ TINE har hatt slike ABC-kalkyler siden 1998.

I utgangspunktet er kalkylene bygd opp på basis av kostnader i regnskapene til de enkelte meieriselskap, inkl. kostnader for Tine Norske Meierier BA som egen juridisk enhet. Kostnadene fordeles til de enkelte prosessene som utføres for å fremstille produktene (som for eksempel ysting, tapping, pakking osv.). Kort oppsummert kan metoden beskrives som at en tar alle kostnadene i regnskapene og fordeler de til alle produktene,

¹ ABC = Activity-Based-Costing, som representerer en kostnadsnorm eller et gjennomsnitt. Hvilke kostnader og resultater meieriselskapene hver for seg og for ulike produkter deretter faktisk får, vil variere.

slik at summen av enhetskostnader multiplisert med volum er lik summen av kostnadene i regnskapene.

Det er imidlertid vesentlig å understreke at produktkalkylene er en modell (basert på regnskap), og at de ulike selskaperens faktiske kostnader vil kunne avvike fra kalkylene. TINEs produktkalkyler byr på en omfattende og detaljert fordeling av kostnader. Kalkylene er likevel ikke (fullstendig) avstemt mot de totale kostnader i meierisamvirket. For enkelte produkter er kostnadsdataene også mer eller mindre åpenbart ufullstendige, for eksempel for merkevareeksport av ost og for fløteblandinger til iskrem.

Selv om TINEs produktkalkyler for alle praktiske formål er de eneste som kan anvendes med tanke på en kontroll av prisutjevningen, representerer de samtidig også den største usikkerheten ved beregningene i denne rapporten. Det synes derfor å være behov for forbedringer og ytterligere kvalitetssikring av produktkalkylene.

Når det gjelder kapital, er det i TINEs nåværende produktkalkyler lagt til grunn en avskrivningstid for kontorer og boliger på 30 år, for driftsbygninger på 20 år, mens maskiner har en avskrivningstid på 10 år. Rentekostnadene beregnes på basis av netto avskrivningsgrunnlag multiplisert med 3 måneders NIBOR tillagt 1 prosentpoeng. Regnskapsmessig er imidlertid de nevnte avskrivningstidene redusert til henholdsvis 23, 17 og 8 år fra mai 2000. I kalkylesammenheng vil det først få effekt fra 1.7.2001.

I brev fra Statens landbruksforvaltning av 19.01.01 er forholdet til behandling av kapital omtalt spesielt:

«... Vurdering av forhold omkring egenkapitalavkastning er en prinsipiell sak som eventuelt må tas opp i framtidige jordbruksforhandlinger. SLF er for øvrig kjent med at Synnøve Finden har tatt opp denne problemstillingen med Landbruksdepartementet, og avventer inntil videre en avklaring fra departementet på dette. SLF ber om at Tines kalkyler legges til grunn slik de er, og at en eventuelt foretar supplerende vurderinger ut i fra opplysninger fra andre aktører...»

På denne bakgrunn har NILF ikke gjort noen nærmere vurdering av prinsipielle og tekniske spørsmål når det gjelder behandlingen av kapital.

TINEs produktkalkyler omfatter også kostnader knyttet til deler av produsentytelser som for eksempel kontroll av leverandørmelk, produsentoppgjør og gårdstank. Siden dette er kostnader som faller utenfor prisutjevningen, har det ved kontrollen vært nødvendig å trekke ut disse kostnadene fra det datamaterialet som i utgangspunktet ble oversendt. Tilpassingen av datamaterialet på dette punktet har skjedd i samråd med Statens landbruksforvaltning.

På samme måte som for pris- og salgsstatistikken, er kostnadsdataene gjennomgått og kontrollert. Dette arbeidet har vært forholdsvis omfattende og utgjort en helt nødvendig kvalitetssikring av data. Generelt uttrykt har denne gjennomgangen blant annet omfattet:

- at alle produkter er korrekt plassert i forhold til råvaregruppe, noe som også har vært drøftet med Statens landbruksforvaltning
- at alle produkter faktisk er registrert og med tilhørende kostnader
- i tillegg er det også gjennomført kvalitetssikring med utgangspunkt i tidligere publiserte data for kostnader, her under NILFs notat 2000:12 og annen informasjon fra arbeidet med ordningen bl.a. våren 2000

Resultatene av beregningene framgår av tabell 1.1.

Jordbruksavtalen forutsetter at Tine Norske Meierier som markedsregulator skal foreta en prissetting som innebærer at samlet prisuttak holder seg på eller under (ikke

overstiger) fastsatt råvareverdi for hver enkelt gruppe i prisutjevningen, jfr. kap. 3.5. Forskriften for ordningen innebærer at avgifter, tilskudd og overføringspris kan etterregnes dersom faktiske råvarepriser viser et avvik i forhold til jordbruksavtalens målpriser på mer enn 2 % for de ulike prisgruppene, jfr. kap. 3.6.

Tabell 1.1 Tabell Ravarepriser i prisutjevningen for melk . Kroner per liter anvendt helmelk/per liter rastoff

Melk i/til produktgruppe	Jordbruksavtalen, pris fra 1.7.00	Beregnet		
		ravareverdi, 2. halvår 2000	Avvik, øre per liter	Avvik, prosent
Sure smakstilsatte produkter, dagligvare	5,79	6,58	+79	+ 14
Ikke smakstilsatte produkter, dagligvare ¹⁾	5,11	5,37	+26	+ 5
Søte smakstilsatte produkter, dagligvare	3,52	3,46	-6	- 2
Ikke smakstilsatte produkter, industri	2,93	3,05	+12	+ 4
Ferske oster, dagligvare	4,34	4,57	+23	+ 5
Modna oster, dagligvare	3,50	3,53	+3	+ 1
Modna oster, industri	2,87	2,86	-1	0
Modna oster, merkevareeksport	2,55	²⁾		
Tørrmelk, industri	2,98	2,51	-47	- 16
Geitemelksprodukter, dagligvare	4,00	3,76	-24	- 6
Fløte til kremfløte, kroner per liter fløte	25,51	28,76	+325	+ 13
Fløte til smør, kroner per liter fløte	7,94	³⁾		
Myse til mysost, kroner per liter myse	2,88	2,31	- 57	- 20
Kjernemelk, kroner per liter myse	2,46	²⁾		

1) Beregnet for perioden 1.9–31.12.00

2) Ikke beregnet. For merkevareeksport av ost skyldes det mangelfulle kostnadsdata

3) Det er gjennomført en beregning for fløte til smørprodukter, jfr. kap. 5.16. NILF anser imidlertid denne beregningen som usikker, slik at det er behov for ytterligere drøftinger og kvalitetssikring. Resultatet av beregningen er derfor ikke tatt inn i denne tabellen

Beregningene for 2. halvår 2000 indikerer at faktiske råvarepriser er innenfor et avvik på +/- 2 % i forhold til jordbruksavtalens målpriser for tre grupper (søte smakstilsatte produkter til dagligvare, modna oster til dagligvare og modna oster til industri). De beregnede råvareprisene er over 2 % høyere enn forutsatt avtalepris for fire grupper, samt for kremfløte til fløteprodukter – og over 2 % lavere enn avtalepris for to grupper, samt for myse til mysost.

Med utgangspunkt i de beregnede råvareverdiene foran, og med verdien for merkevareeksport av ost som forutsatt i jordbruksavtalen, har Statens landbruksforvaltning beregnet gjennomsnittlig råvareverdi for kumelk² til nærmere 4,03 kroner/liter for 2. halvår 2000, eller 7,6 øre per liter høyere enn lagt til grunn i prisutjevningen for samme periode.

Nærmere vurderinger av avvik i forhold til jordbruksavtalens forutsetninger, og også i forhold til tidligere beregninger (jfr. NILFs notat 2000:12), framgår av kap. 5.

² Vel og merke på det nivå som gjelder jordbruksavtalens målpriser. En rekke kostnadsarter kommer i tillegg og påløper på et "lavere" nivå dersom en for eksempel skal sammenligne med produsentpriser for melk, bl.a. knyttet til transport/geografiutjevning, produsentytelser, omsetningsavgift m.fl.

For andre aktører under ordningen vil avvik fra jordbruksavtalens forutsetninger kunne innebære:

- en fordel, dersom råvareverdien for et enkeltprodukt er høyere enn gjennomsnittet, fordi de eventuelt kan ta ut en høyere råvareverdi enn det som er lagt til grunn i ordningen - samtidig som de har betalt den melkeprisen som offisielt er lagt til grunn
- en ulempe, dersom råvareverdien for et enkeltprodukt er lavere enn gjennomsnittet, fordi de eventuelt ikke kan ta ut en så høy råvareverdi som det som er lagt til grunn i ordningen - samtidig som de også i dette tilfellet har betalt den melkeprisen som offisielt er lagt til grunn

2 Innledning

I utrykt notat datert 20.11.00 la Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) fram et forslag til kontrollordning for prisutjevningen i markedsordningen for melk. Forslaget ble fremmet som del av et utredningsoppdrag for Statens landbruksforvaltning (SLF).

Med brev av 19.01.01 fra SLF fikk NILF i oppgave å gjennomføre en kontroll av prisutjevningen for 2. halvår 2000:

«Vi viser til e-post fra dere datert 22.11.00 hvor det var vedlagt en rapport datert 21.11.00, med tittelen: «PRISUTJEVNINGSORDNINGEN FOR MELK - forslag til kontrollordning». Som dere er kjent med, har vi sendt denne rapporten til aktørene i prisutjevningsordningen for kommentarer. Vi har mottatt tilbakemeldinger fra Synnøve Finden ASA, Næringsmiddelbedriftenes Landsforbund og fra Kavli. Tilbakemeldingene fra aktørene er for øvrig videresendt til dere.

Statens Landbruksforvaltning (SLF) har vurdert NILFs forslag til etterkontroll og de innkomne kommentarene fra aktørene. SLF finner systemet til kontrollopplegg, slik NILF beskriver det som et godt grunnlag for etablering av system for etteravregning i prisutjevningsordningen for 2. halvår 2000...

Kontrollen utføres i samarbeid med Tine Norske Meierier, SLF og NILF. På et møte med Tine Norske Meierier den 16.01.01 ble det enighet om å avholde arbeidsmøter underveis, hvor både Tine, NILF og SLF deltar. Første møte er avtalt onsdag 24. januar kl 9–12 hos Tine.

NILF utarbeider en rapport fra etterkontrollen, etter det system for etterkontroll som er beskrevet av NILF og med de presiseringer som er gjort ovenfor. Rapporten ferdigstilles innen mandag 26. februar 2001. Rapporten skal presentere beregnet gjennomsnittlig råvareverdi som Tine har oppnådd for alle prisgruppene i PU, samt ha en spesifisert oversikt over oppnådde råvareverdier på de utvalgte enkeltproduktene for 2. halvår 2000...

SLF forutsetter at NILF behandler det materialet de mottar fra Tine på en fortrolig måte, og at NILF når det gjelder dette oppdraget er å betrakte som en del av land-

bruksmyndighetenes forvaltning av prisutjevningsordningen for melk. Rapporten vil bli et offentlig dokument.»

Andre presiseringer og kommentarer i SLFs brev av 19.01.01 er omtalt senere i denne rapporten, jfr. bl.a. kap. 4.

Dataveransene i forbindelse med arbeidet har blitt forsinket i forhold til de opprinnelige forutsetninger. I NILFs notat av 20.11.00 var det lagt til grunn at rapporten kunne slutføres innen 20. februar, forutsatt at TINE Norske Meierier kunne levere data innen 20. januar.

De første dataveransene ble mottatt først i slutten av uke 6, og da på et aggregert nivå som ikke ga tilfredsstillende kontrollmuligheter. Det ble deretter mottatt supplerende leveranser av data – delvis på bakgrunn av nødvendige feilrettinger – til og med uke 10. Dette er den viktigste forklaringen til at gjennomføringen av oppdraget har blitt forsinket. I tillegg har det også vært nødvendig å gjennomføre forholdsvis omfattende drøftinger med SLF for å avklare visse avgrensningsspørsmål og prinsipper for beregning av råvareverdier.

Ved brev fra SLF av 16.03.01 ble det videre gitt en presisering av oppdraget som innebærer at beregningsresultater for enkeltartikler ikke blir publisert i denne rapporten:

«Vi viser til tidligere møter og korrespondanse vedrørende system for etterkontroll og oppdrag som er gitt til NILF i forbindelse med etterkontrollen.

Som omtalt i vårt brev av 19.01.01, ba vi om at rapporten skal presisere beregnet gjennomsnittlig råvareverdi som Tine har oppnådd for alle prisgruppene i prisutjevningsordningen, samt en oversikt over oppnådde råvareverdier på de utvalgte enkeltproduktene for 2. halvår 2000.

I den forbindelse ønsker vi å presisere at når det gjelder de utvalgte enkeltproduktene (ca 30 stk), skal disse bare brukes av Statens landbruksforvaltning og skal således ikke inngå som en del av rapporten. Vi ber om at rapporten blir tilpasset dette.»

Presiseringen av oppdraget innebar noe merarbeid i forbindelse med ferdigstilling av foreliggende rapport. I tillegg er det utarbeidet et eget notat med beregninger for enkeltartikler, og som er oversendt Statens landbruksforvaltning.

3 Nærmere om bakgrunn og mandat

3.1 Innledning

Markedsordningen for melk som ble etablert 1.7.97, avløste det tidligere riksoppgjøret. Den samlede markedsordningen omfatter:

- prisutjevning mellom anvendelser og markeder for melk og meieriprodukter
- markedsregulering innenfor melkesektoren
- pristilskuddene for melk over jordbruksavtalen
- kvoteordningen for melk

Formålet med prisutjevningen i markedsordningen er tredelt. Den er et system for:

- offentlig fastsatt prisdifferensiering mellom ulike anvendelser og markeder for melk, som samlet gir et høyere prisuttak i markedet, og dermed høyere melkepris til produsent, enn hva som ellers ville ha vært mulig
- geografisk utjevning relatert til transport av melk og meierivarer (som ikke blir nærmere vurdert i dette notatet)
- og som ordning skal den fungere konkurransenøytralt mellom ulike aktører

Prisutjevningen har sin basis i jordbruksavtalens prisbestemmelser. De reelle effekter av ordningen er imidlertid avhengig av hvilke priser, kostnader, utbytteforhold osv. som rent faktisk forekommer. Jfr. i denne sammenheng at meierisamvirket står for om lag 99 % av førstehånds mottak av melk og også er dominerende aktør når det gjelder foredlede meierivarer.

Ved jordbruksoppgjøret i 1999 ble avtalepartene enige om å sette ned en arbeidsgruppe for å vurdere markedsordningen for melk, slik den hadde fungert siden 1.7.97.

Gruppens mandat innebar:

- å foreta en gjennomgang av gjeldende prisutjevningsordning
- å utrede et nytt avtaleprissystem for melk der prisfastsettelsen på melk i jordbruksavtalen skjer på råvarenivå
- å utrede om utjevningen bør praktiseres gjennom avgifter og tilskudd på salgsproduktene

Det ble lagt til grunn at man innenfor et konkurransenøytralt system skulle ivareta de samme hensyn og mål som ved etableringen av ordningen fra 1.7.97. I forbindelse med behandlingen av proposisjonen om jordbruksoppgjøret 1999, ba Næringskomiteen om at arbeidsgruppen skulle utrede alternativer til daværende prisutjevningssystem for å sikre reell konkurranse innenfor produksjon av konsummilk, jfr. Innst. S. nr. 243 (1998–99).

3.2 Rapport fra arbeidsgruppe

Gruppen som er omtalt i avsnittet foran, avga rapporten «Endringer i prisutjevningsordningen og nytt avtaleprissystem for melk» 24. mai 2000.

I slutfasen av utredningsarbeidet i gruppa ble NILF kontaktet med tanke på å gjøre noen avgrensede og konkrete vurderinger. Dette arbeidet er publisert i NILFs notat 2000:12. På oppdrag fra partene i jordbruksoppgjøret utførte NILF en del ytterligere vurderinger som ble oversendt i utrykte notater datert 25.05.00 og 26.05.00.³

3.3 Jordbruksoppgjøret 2000

I st. prp. nr. 82 (1999–2000) Om jordbruksoppgjøret 2000 mv. legger departementet vekt på å ivareta intensjonene i gjeldende ordning og peker på følgende forhold når det gjelder videre oppfølging:

«...er det viktig at avgifter, tilskudd og overføringsprisen er fastsatt på riktig nivå. Videre er det viktig at det skjer en tilpassing av prisene i markedet på alle varer i tråd med utviklingen i råvareverdier for de respektive representantvarene. Dette forutsetter at produktkalkylene er riktig dimensjonert, og at representantvarene er representative for de prisgrupper de skal representere.»

Som omtalt i avsnitt 3.2, ble NILF engasjert av den omtalte arbeidsgruppen for å vurdere en del spørsmål. Disse vurderingene omfattet gjeldende kostnadskalkyler, råvareverdier for representantvarene i prisutjevningsordningen, og i hvor stor grad representantvarene var representative for sine respektive grupper (blant annet når det gjelder prisut-

³ Disse notatene er også omtalt i referat fra møter 26.05.00 fra Jordbruksforhandlingene 2000 (plenums møte kl. 17.30–17.50), jfr. st. prp. nr. 82 (1999–2000): «Partene var enige om å betrakte disse dokumenter som supplement til NILFs rapport og til arbeidsgruppens rapport. Partene var videre enige om å legge NILFs konklusjoner i de nevnte notater av 26. mai til grunn, og i tillegg forholde seg til de endringer som følger av Omsetningsrådets sekretariat sine vedtak om endret råvareprisnivå for modnede oster. Dette var ikke innarbeidet i NILFs notater. På det punkt hvor det i NILFs notater ikke var trukket noen entydig konklusjon, dvs. prisnivået i gruppen ikke smakstilsatte melkeprodukter, var partene enige om å komme tilbake til det i de videre sonderingene.» Det kan tilføyes at de videre forhandlingene, som kjent, endte med brudd og at jordbruksoppgjøret ble fastsatt av Stortinget.

tak og råvareverdi for melk). Oppgaven var med andre ord også å vurdere faktisk pristilpassing og konkurransevilkår i meierisektoren siden innføringen av prisutjevningsordningen.

Konklusjonene i NILFs notat 2000:12 kan oppsummeres som følger, her sitert fra st. prp. nr. 82 (1999–2000):

«...at TINEs kalkyler for representantvarene i de tunge produktgruppene, ofte gir lavere kostnader enn de offisielle kalkylene, mens det for noen grupper er motsatt.

... at TINE ikke har foretatt en fullstendig kostnadsrelatert prissetting.

... (at) råvareverdiene for melk i de ulike prisgruppene, med unntak av én gruppe (yoghurt), generelt (er) lavere enn det som følger av de offisielle kalkylene for representantvaren.

... at vi har en situasjon med kryssprissubsidiering, ut fra at det er til dels betydelige avvik mellom den råvareprisen som blir tatt ut for representantvaren og den gjennomsnittlige råvareprisen i prisgruppen representantvaren representerer.

... at gjennomsnittlig prisuttak (for de fleste av prisgruppene) ligger lavere enn prisuttaket for representantvarene. Dette innebærer en mangel på pristilpassing etter etableringen av gjeldende prisutjevningsordning.

... (at) muligheten for å etablere konkurranse i markedet på store deler av produktspekteret (har) vært avgrenset.

... (at) det samlede prisuttaket i markedet (har) blitt lavere enn det jordbruksavtalens priser potensielt har gitt mulighet for.»

Departementet legger videre til grunn at systemet med differensierte priser på melk til ulike anvendelser fortsatt skal forankres i jordbruksavtalen, og at graden av differensiering skal bestemmes gjennom prisfastsettingen i oppgjøret. Departementet slutter seg til at prissystemet for melk i jordbruksavtalen og den forvaltningsmessige gjennomføringen av dette bør legges om slik arbeidsgruppen foreslår, jfr. st. prp. nr. 82 (1999–2000):

«Ordningen baseres på følgende hovedprinsipper:

- Jordbruksavtalepartene fastsetter målpriser på råvarenivå for definerte produktgrupper. Alle produkter i samme produktgruppe forutsettes å prises med utgangspunkt i samme råvareverdi (representantvarene tas bort).*
- Aktørene legger fram prognoser for planlagt anvendt volum melk i de ulike gruppene på halvårs- og årsbasis. Markedsregulator skal samtidig vurdere mulighetene for prisuttak i markedet.*
- Dette danner grunnlaget for forvaltningens beregning av gjennomsnittlig råvareverdi for all melk og deretter fastsettelse av avgifter, tilskudd og overføringspris.*
- Aktører uten egen melk kjøper melk av markedsregulator til overføringsprisen. Overføringsprisen tilpasses utviklingen i markedsregulators faktiske råvareverdier i løpet av avtaleåret. Tilsvarende tilpasses tilskudd og avgifter utviklingen i markedsregulators faktiske råvareverdier i løpet av avtaleåret.*
- Aktørene rapporterer månedlig inn kvantum anvendt melk i produserte/solgte produkter til ordningen.*
- Avgift/tilskudd avregnes etter de til enhver tid gjeldende satser beregnet og fastsatt av forvaltningen.*
- All kjøp/salg av melk mellom selskaper skjer med utgangspunkt i overføringsprisen...»*

Som grunnlag for å overvåke oppfølgingen av avtalens prisbestemmelser og konkurransevilkårene mellom ulike typer aktører i markedet, legger departementet opp til at det skal etableres et kontrollsystem. Dette systemet skal dokumentere markedsregulators faktiske råvarepris i de ulike prisgrupper for hver avregningsperiode (halvår), jfr. st.prp. nr. 82 (1999–2000):

«Markedsregulator plikter å legge fram materiale for de nødvendige beregninger for forvaltningen. Dersom markedsregulators råvareprisuttak er mer enn 2 % under jordbruksavtalens priser, skal avgifter/tilskudd og overføringspris etterregnes, eventuelt justeres inn for neste utjevningsperiode. Et slikt kontrollsystem krever noe ytterligere utredningsarbeid og tilpasninger av markedsregulators interne regnskapsopplegg. Det legges til grunn at systemet skal være klart slik at det kan anvendes for første utjevningsperiode med ny utjevningsordning, det vil si 2. halvår 2000. Statens landbruksforvaltning (SLF) sin primære rolle i en slik prisovervåking vil være å følge opp jordbruksavtalens prisbestemmelser. SLF skal følge med om prisutviklingen er i samsvar med de forutsetninger som er satt vedrørende samlet markedsprisuttak og tilhørende prisdifferensiering. Videre må det foretas nødvendige tilpasninger av de aktuelle elementer i prisutjevningen. Konkrete enkelttilfeller av konkurransehemmende opptreden i markedet vil høre inn under konkurransemyndighetenes ansvarsområde.»

Den omtalte arbeidsgruppens utredning, med støtte i NILFs analyse i notat 2000:12 mv., viste at det var behov for pristilpasninger ved overgang til nytt utjevningssystem. Departementet mener at (st.prp. nr. 82 (1999–2000)):

«... Ved overgangen til nytt utjevningssystem foretas en tilpasning av råvareverdiene for ulike produkter innen de ulike prisgruppene mot den gjennomsnittlige råvareverdi for gruppen. Departementet forutsetter at denne pristilpasning blir gjort uten beregnet inntektsvirkning for jordbruket. ...prisendringene... bør foretas som teknisk justering før det foretas prisendringer som følge av nytt oppgjør.»

De nye råvareverdiene, etter at det er gjort en teknisk justering og foretatt prisendringer som følge av jordbruksoppgjøret, framgår av tabell 4.1 i kap. 4.

3.4 Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret

Jordbruksoppgjøret 2000 ble behandlet av Stortinget med bakgrunn i innstilling fra Næringskomiteen, Innst. S. nr. 219 (1999–2000). Når det gjelder prisutjevningen for melk, er det gitt følgende merknad fra flertallet:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, vil understreke at den endring av markedsordningen for melk som er foreslått i proposisjonen representerer en oppfølging av Stortingets behandling av saken i forbindelse med behandlingen av St. prp. nr. 72 (1998–1999) Om jordbruksoppgjøret 1999.

Flertallet peker på behovet for å oppnå økt konkurranse i melkesektoren, og den ordning som foreslås med et særskilt tilskudd til små konsummelkmeierier...

Bortsett fra dette har komiteens medlemmer fra de fleste av partiene egne, og mer utførlige, merknader.

3.5 Teknisk jordbruksavtale 01.07.00–30.06.00

De formelle prisbestemmelser for bl.a. melk- og melkeprodukter framgår for øvrig av den tekniske⁴ jordbruksavtalen for perioden 01.07.00 til 30.06.00. Her heter det (i utdrag):

«For melk- og melkeprodukter... videreføres systemet med målpriser...

Målprisene skal være priser jordbruket reelt sett skal kunne oppnå ut fra balanserte markedsforhold, det fastsatte importvern og de markedsreguleringsmuligheter som er til disposisjon. Det vises her til at artikkel 5 i GATT/WTO-avtalen (Special Safeguard Provisions) kan komme til anvendelse i spesielle situasjoner. Prisfastsettelsen gjennom målprissystemet vil være et hovedvirkemiddel for å regulere jordbruksvaremarkedene. Prisnoteringen skal ikke overstige målpris som gjennomsnitt for året.

Målprisene knyttes til... råvarenivå for definerte produktgrupper for melkeprodukter... For melk fastsettes nærmere regler for prisoppfølging i forskrift, jf kap 1.1 pkt 6.

Det vises videre til Hovedavtalens § 2.4 som gir adgang til å kreve forhandlinger dersom viktige forutsetninger for avtalen forandres vesentlig eller uforutsette forhold oppstår...»

- (1. De konkrete prisbestemmelser i avtalen er gjengitt i tabell 4.1 i kap. 4.)
2. *Tine Norske Meierier (TNM) plikter som markedsregulator å foreta sin prissetting på de ulike produkter innen hver produktgruppe med utgangspunkt i de fastsatte målpriser på råvarenivå slik at a) det samlede prisuttak i markedet i avtaleåret holder seg på eller under (ikke overstiger) den fastsatte råvareverdi og b) konkurransehennende kryssubsidiering ikke oppstår.*
3. *Statens landbruksforvaltning (SLF) utfører løpende kontroll og etterkontroll med ordningen med samlet prisuttak og tilhørende prisdifferensiering. Dersom markedsregulators råvareprisuttak er mer enn 2 % under jordbruksavtalens priser, skal avgifter/tilskudd og overføringspris etterregnes, eventuelt justeres inn for neste utjevningsperiode. Konkrete saker vedrørende konkurransehennende kryssubsidiering hører under Konkurransemyndighetenes ansvarsområde og behandles av Konkurransetilsynet.*

TNM skal løpende rapportere markedsregulators faktiske råvareverdi i gjennomsnitt for prisgruppene for hele landet til forvaltningsorganet.

TNM plikter for øvrig å stille alt relevant materiale (produktkalkyler, rabatter m.v.) til disposisjon for kontrollorganene.
4. *For å utjevne råvareverdien av den melkeråvare som inngår i de ulike prisgruppene, skal det fastsettes utjevningsavgifter og utjevningstilskudd (Omsetningsloven § 6).*

Innenfor prisutjevningsordningen finansieres følgende tiltak:

- *Tilskudd til inntransport av melk og distribusjon av flytende produkter*
- *Regionalt utjevningstilskudd (melketetthetstillegg)*
- *Særlig tilskudd til meieriselskap som ikke er tilknyttet TNM*
- *Administrasjonskostnader (prisutjevningsordningen og kvoteordningen for melk)*

⁴ Betegnelsen «teknisk» jordbruksavtale har bakgrunn i at forhandlingene endte med brudd, og at oppgjøret deretter ble fastsatt av Stortinget. Avtalepartene i jordbruksoppjøret har deretter, som ved tidligere tilfeller av tilsvarende karakter, innarbeidet vedtatte endringer i tidligere gjeldende avtale til en ny «teknisk» jordbruksavtale. Partene er enige om å legge denne avtalen til grunn, jfr. også St. prp. nr. 82 (1999–2000), referat fra møter 26. mai 2000.

5. Gjennomsnittlig (veid) råvareverdi etter dekning av tiltakene nevnt i pkt. 4 er utgangspunkt for:
 - a) prissetting for melk som overføres mellom meieriselskaper (overføringspris)
 - b) fastsetting av utjevningsavgifter og –tilskudd for de ulike produktgrupper/markeder.
6. Nærmere forskrifter om prisutjevningsordningen gis av Landbruksdepartementet i samråd med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.»

3.6 Forskrift om prisutjevningen

Opplegget for kontroll er videre hjemlet i «Forskrift om prisutjevningsordningen for melk». Forskriftens §8 (Endring av avgifter, tilskudd og overføringspris) omhandler Statens landbruksforvaltnings løpende forvaltning av ordningen:

«Innenfor jordbruksavtaleåret kan Statens landbruksforvaltning endre avgiftene, tilskuddene og overføringsprisen etter forskriften her dersom:

- a) *noteringsprisen for én eller flere av prisgruppene eller biproduktgruppene endres i forhold til jordbruksavtalens målpriser med mer enn 1 %,*
 - b) *meieriselskapenes forventede volum for anvendt melk i én eller flere prisgrupper som nevnt i § 5, eller anvendt fløte/myse i biproduktgruppene som nevnt i § 6, avviker vesentlig fra tidligere prognosert volum,*
 - c) *det oppstår vesentlige endringer i andre faktorer som ligger til grunn for fastsettelse av nivået på avgiftene og tilskuddene.*
- Markedsregulator skal hver måned rapportere sine noteringspriser (jf. § 3 bokstav h) til Statens landbruksforvaltning.*
- Melding om endringer av avgifter og tilskudd etter denne bestemmelsen skal gis snarest, og senest 3 uker før endringene trer i kraft.»*

Forskriftens §9 (Etterregning av avgifter, tilskudd og overføringspris) omhandler den etterskuddsvise kontrollen av prisutjevningen for hver avregningsperiode (halvår), dvs. den bestemmelsen som i første rekke er relevant for dette oppdraget:

«Dersom markedsregulators faktiske råvarepriser viser et avvik i forhold til jordbruksavtalens målpriser på mer enn 2 % for de ulike prisgruppene, kan⁵ Statens landbruksforvaltning for hvert halvår etterregne avgifter, tilskudd og overføringspris etter forskriften her. Markedsregulator plikter i denne sammenheng å stille nødvendig dokumentasjon til rådighet for Statens landbruksforvaltning, herunder produktkalkyler, rabatter, leveringsbetingelser og salgsavtaler.»

⁵ I forskriften heter det at Statens landbruksforvaltning «kan» etterregne avgifter osv., dersom faktiske råvarepriser viser et «avvik» på 2 % i forhold til jordbruksavtalens målpriser. I jordbruksavtalen er tilsvarende formulering at avgifter osv. «skal» etterregnes, dersom faktiske råvarepriser er mer enn 2 % «under» jordbruksavtalens målpriser. Samtidig forutsetter jordbruksavtalen her, som ellers, at markedsregulators samlede prisuttak skal holde seg på eller under (ikke overstige) de fastsatte råvareverdier – jfr. kap. 3.5, avtalens punkt 2 og punkt 3.

3.7 Nærmere drøfting av bakgrunn og mandat

Mandatet for dette arbeidet innebærer at det skal foretas en etterskuddsvis kontroll av prisutjevningen for melk, i dette tilfellet for 2. halvår 2000.

Kontrollen har for det første som formål å undersøke om markedsregulators faktiske og samlede (gjennomsnittlige) råvareprisuttak for grupper av meierivarer er i samsvar med de forutsetninger som er satt i jordbruksavtalen. Kontrollen har imidlertid for det andre, også som formål å overvåke at konkurransehemmende krysssubsidiering ikke oppstår, dvs. at det er nødvendig å kontrollere råvareprisuttak for enkelte produkter (artikler) innenfor de aktuelle råvaregrupper, jfr. bl.a. jordbruksavtalens pkt. 2 b) – kap. 3.5.

Hvordan det siste skal håndteres, er bare delvis klarlagt gjennom det som er omtalt foran i dette kapitlet. Spørsmålet ble imidlertid mer inngående diskutert i arbeidsgruppen som avga rapport 24.05.00, jfr. kap. 3.2. Noe av essensen i gruppens vurderinger og konklusjoner, når det gjelder dette spørsmålet, framgår av situatene nedenfor:

«Alle produkter i samme produktgruppe forutsettes å prises med utgangspunkt i samme råvareverdi. For å sikre like konkurransevilkår for alle aktører blir det således viktig at det skjer en kostnadsbettinget pristilpassing i markedet. En slik kostnadsbettinget prissetting er også viktig for å oppnå et samlet markedsprisuttak i tråd med forutsetningene i jordbruksavtalen.

For at aktørene skal kunne konkurrere på like vilkår må det forutsettes at alle aktørene i utgangspunktet skal kunne forholde seg til det samme inntjeningskravet til råvaren. Tine er reelt sett bare bundet av jordbruksavtaleprisene oppover, men rollen som markedsregulator legger føringer for samlet prisuttak og en kostnadsbettinget prissetting (gitt nytt avtaleprissystem). Nye aktører vil i stor grad etablere seg med produksjon av enkeltprodukter eller et relativt smalt produktspekter. Det betyr at de blir ekstra sårbare for en prissetting som ikke er kostnadsbettinget. Dersom det skjer krysssubsidiering internt i ei prisgruppe, vil det kunne hindre konkurranse på varer som eventuelt har en råvareinntjening under fastsatt råvareverdi/avtalepris for gruppa.

Arbeidsgruppens flertall, alle unntatt medlemmene fra NBL og ML⁶, mener imidlertid det er nødvendig å nyansere hva som vil være problematisk prissetting og ikke. I et marked hvor det er en fungerende konkurranse, vil det være urealistisk å kreve at det ikke skal kunne forekomme krysssubsidiering i det hele tatt. For at konkurransen skal føre til de resultatene en ønsker å oppnå med konkurranse (mer effektivt fungerende marked), må markedsaktørane kunne bruke vanlige aksepterte og lovlige konkurransemiddel – herunder pris. Det må gjelde for alle aktørene i markedet, også Tine...

Flertallet i arbeidsgruppen mener at det ikke er ønskelig å nedlegge et generelt forbud mot kryssprissubsidiering. Det vil medføre et for rigid system. Det vil heller ikke være mulig å føre en effektiv kontroll med at ethvert produkt har en pris som gjenspeiler råvareverdien som er fastsatt i prisutjevningen og den faktiske foredlingskostnaden... Det vil være vanskelig å finne en grense for hvor mye kryssprissubsidiering som skal kunne aksepteres. Det som må være retningsgivende i dette spørsmålet er basert på det forholdet at meierisamvirket har unntak fra konkurranseloven for å drive prissamarbeid og markedsdeling...

Med utgangspunkt i drøftingen over, mener arbeidsgruppen at det bør etableres kontrollordninger med det formål å hindre samvirket i å utnytte sin posisjon utilbørlig i forhold til konkurrerende aktører gjennom for eksempel kryssprissubsidiering. Arbeidsgruppen mener imidlertid at formålet med den kontrollen som skal gjennomføres ikke skal være en detaljstyring av prissettingen, men å hindre at en konkurransehemmende kryssprissubsidiering settes i system.»

⁶ NBL, Næringsmiddelbedriftenes Landsforbund. ML, Meieribransjens Landsforbund.

I rapportens kapittel 4.11 drøfter arbeidsgruppen nærmere hvordan en kontrollordning kan utformes:

«... Arbeidsgruppen legger til grunn at den overvåkingen som skal gjennomføres, skal skje innenfor praktisk gjennomførbare og fornuftige rammer. Kontrollen bør legges opp slik at den er målrettet i forhold til det å sikre like konkurransevilkår og forutsatt markedsprisuttak. Arbeidsgruppen mener det er viktig å unngå at det etableres et så rigid system at det vil være vanskelig å etterleve for aktørene og kontrolleres av forvaltningen. For eksempel går det et skille mellom på den ene siden en prissetting som gjenspeiler markedsføringsaktiviteter i forbindelse med introduksjon av nye produkter o.l. og det som kan defineres som konkurransehennende kryssprissubsidiering. I denne sammenheng vil arbeidsgruppen for øvrig peke på at det er mulig å vurdere alternativ plassering for spesielle enkeltprodukter enn den produktgruppe produktene i utgangspunktet faller inn under. Det kan være enkeltprodukter (for eksempel gammelost eller nyutviklede produkter) hvor det i praksis blir vanskelig/umulig å oppnå råvareverdien i den gruppa produktet opprinnelig er plassert...»

I relasjon til konkurranseforholdene innen melkeforedlingen vil (derimot) problemstillingen heller være at det settes for lave priser i den hensikt å holde andre aktører borte fra markedet. Hensikten må da i tilfellet være at lave priser på enkeltprodukter i en periode kan bidra til at det kan tas ut høyere priser senere når det ikke lenger er faktisk eller potensiell konkurranse i markedet (ofte benevnt som «predatory pricing»). Lavere priser på enkeltprodukter kan også «finansieres» med høyere priser på andre produkter uten konkurranse. Generelt er det imidlertid svært vanskelig for konkurransemyndighetene å avgjøre om en i en gitt markedssituasjon står overfor slik «predatory pricing» og/eller kryssubsidiering. Nedadgående priser i markedet er generelt sett et tegn på at konkurransen virker og at en oppnår samfunnsøkonomiske ønskede effekter. Det finnes derfor få eller ingen eksempler på at det har blitt grepet inn mot for lave priser fra konkurransemyndighetenes side.

Alternativ 4 innebærer at marknadsregulator har plikt til å legge fram det nødvendige materialet for at forvaltningsorganet skal kunne beregne gjennomsnittlig råvareprisuttak for hver prisgruppe, for hver utjevningsperiode (halvår), jfr. beregningene i NILFs analyse. Et slikt materiale er etter arbeidsgruppens mening det som gir best sikkerhet både for å kunne følge opp prisuttaket i henhold til jordbruksavtalens bestemmelser og for å sikre at uavhengige aktører stilles ovenfor samme reelle krav til råvareverdi som det marknadsregulator oppnår...»

NILFs oppsummering av diskusjonen i den omtalte arbeidsgruppens rapport av 24. mai 2000, er som følger:

- for å sikre like konkurransevilkår for alle aktører er det viktig at det skjer en kostnadsbetinget pristilpassing i markedet
- det er likevel ikke ønskelig å nedlegge et generelt forbud mot kryssprissubsidiering. Det ville medføre et for rigid system
- det vil heller ikke være mulig å føre en effektiv kontroll med at ethvert produkt har en pris som gjenspeiler råvareverdien som er fastsatt i prisutjevningen og den faktiske foredlingskostnaden⁷

⁷ Det kan her tilføyes at en kontroll av alle produkter med tanke på om prissettingen er kostnadsbetinget, ville vært en meget krevende oppgave - jfr. at TINE i dag produserer 700–800 artikler (kombinasjon av produkter, størrelser og pakninger).

- det bør imidlertid etableres kontrollordninger med det formål å hindre samvirket i å utnytte sin posisjon «utilbørlig» i forhold til konkurrerende aktører gjennom for eksempel kryssprissubsidiering
- formålet med kontrollen skal ikke være en detaljstyring av prissettingen, men å hindre at en konkurransehennende kryssprissubsidiering settes i system.
- overvåkingen som skal gjennomføres, skal skje innenfor praktisk gjennomførbare og fornuftige rammer. Kontrollen bør legges opp slik at den er målrettet i forhold til det å sikre like konkurransevilkår og forutsatt markedsprisuttak.

4 Metode og data

4.1 Innledning

I de beregninger som ble foretatt i NILFs notat 2000:12, var grunnlagsmaterialet:

- Grupperegnskap for meierisamvirket («konsernregnskap») for kalenderåret 1999, når det gjaldt prisdata. Opplysningene ble i noen grad supplert ved annen kommunikasjon med TINE og også med andre aktører⁸.
- TINE Norske meieriers produktkalkyler (ABC-kalkyler) for (1) representantvarer og (2) andre varer, når det gjaldt kostnadsdata. Disse kostnadskalkylene relaterte seg (fram til 1.7.00) til regnskapstall for 1998.

Det ble understreket i rapporten at det ikke var mulig å frambringe kostnadsdata som uten videre var konsistente med (de nyeste) tilgjengelige prisdata.

TINEs produktkalkyler (siden 1998) er en omfattende fordeling av alle kostnader i meierisamvirket brutt ned på hvert enkelt artikkelnummer. NILF bearbeidet dette grunnlagsmaterialet ved å isolere de kostnader som er relevante i prisutjevningen og vurderte grupperingen av produktene/artiklene i forhold til inndelingen av prisutjevningen for anvendelser og markeder for melk.

Det ble imidlertid understreket i notat 2000:12 at produktkalkylene neppe kan oppfattes som noen detaljert «fasit» for alle TINEs produkter og pakningsstørrelser, eller grupper av disse.

På bakgrunn av erfaringer med denne nye undersøkelsen er det grunn til å understreke dette forholdet på nytt. Selv om TINEs produktkalkyler byr på en omfattende og detaljert fordeling av kostnader, er kalkylene ikke (fullstendig) avstemt mot de totale kost-

⁸ Det skal imidlertid tilføyes at TINE har en langt mer utførlig prisstatistikk enn det som har blitt presentert i Grupperegnskapet. Våren 2000 hadde imidlertid NILF i utgangspunktet ikke tilgang til den mer omfattende pris- og salgsstatistikken. Dette var en del av bakgrunnen for at det oppsto noe diskusjon om hvilke priser som TINE «aktisk» hadde oppnådd.

nader i meierisamvirket. Det er derfor behov for forbedringer og ytterligere kvalitetssikring av produktkalkylene, jfr. også kap. 4.2 og 4.6.

4.2 Samlet avstemning

I notat 2000:12 mv. ble alle beregninger gjort med utgangspunkt i tall for (et helt) kalenderår. En rekke data ble drøftet med flere aktører, her under og først og fremst TINE. I tillegg ble gjort visse forsøk på å kontrollere de detaljerte beregningene for produkter og markeder opp mot de samlede kostnader i henhold til meierisamvirkets grupperegnskap. Dette ble gjort ved å korrigere grupperegnskapet for kostnader som er prisutjevningen utedkommende.⁹

I denne utredningen er formålet å gjennomføre en etterskuddsvis kontroll av prisutjevningen for 2. halvår 2000. Dette innebærer i første omgang at det ikke vil være mulig å gjøre en samlet avstemning av alle beregninger for produkter og markeder opp mot et samlet regnskap for meierisamvirket (blant annet fordi det ikke foreligger et slikt regnskap for halvår).

En mer samlet avstemning kan likevel la seg gjennomføre og vil utgjøre et interessant støttemateriale til andre beregninger. Første aktuelle tidspunkt ville i utgangspunktet være etter at det foreligger et samlet regnskap for 2000 i løpet av våren 2001. Markedsordningen ble imidlertid i betydelig grad lagt om fra 1.7.00. Dette innebærer for det første at selve ordningen, prinsipielt sett, og som utgangspunkt for sammenligning, har en til dels betydelig forskjellig utforming for 1. og 2. halvår 2000. For det andre – og viktigere – er de aktuelle råvareverdiene endret både som følge av endring av ordningen og som følge av jordbruksoppjøret fra 1.7.00. Som en følge av bl.a. disse beslutningene, er det deretter foretatt en rekke endringer i salgspriser. I tillegg er grunnlaget for aktuelle kostnadsdata (TINEs produktkalkyler) endret fra 1.7.00, jfr. kap. 4.¹⁰

En mer samlet avstemning for 2000, som omtalt foran, framstår derfor som lite hensiktsmessig. NILF tilrår likevel at Statens landbruksforvaltning bør vurdere å få gjennomført en slik samlet avstemning på et senere tidspunkt, for eksempel på basis av regnskap for 2001 (noe som kan gjennomføres våren 2002).

4.3 Vareomfang

Kontrollen av prisutjevningen, jfr. diskusjonen i kap. 3, har som formål:

- å undersøke om markedsregulators faktiske og samlede (gjennomsnittlige) råvareprisuttak er i samsvar med de forutsetninger som er satt i jordbruksavtalen.
- å overvåke at konkurransehemmende krysssubsidiering, innenfor hver enkelt gruppe av produkter, ikke oppstår.¹¹

⁹ På inntektssiden gjaldt dette fortjeneste på sidevirksomhet, ekstraordinære salgsgevinster, tilskudd til skolemilkordningen og overført omsetningsavgift. På kostnadssiden gjaldt det oppkrevd omsetningsavgift, avgift på overproduksjon, og utgifter til gårdstanker, husdyrkontroll, semin, kontroll av melk, medlemsarbeid, kontingenter, bidrag, næringsmiddelavgift og mellomtransport av produksjonsmelk.

¹⁰ Dette siste vil imidlertid uansett være et problem i denne sammenheng, siden TINE endrer og oppdaterer sine produktkalkyler per 1.7 hvert år.

¹¹ Jfr. her at selve prisutjevningen som ordning nettopp legger til rette for kryssprissubsidiering mellom meierivarer – men, da mellom grupper av produkter og i et omfang som i utgangspunktet er definert av jordbruksavtalens bestemmelser. Kontrollen skal overvåke at det

For å ivareta første del av formålet er det nødvendig å gjøre beregninger for hele vare-spekteret, og inndelt etter de respektive grupper i utjevningen. For å ivareta andre del av formålet må det gjøres en konkret avveining mellom behov på den ene siden og hva som er praktisk mulig og ønskelig på den andre siden.

Kontrollen skal sikre at meierisamvirket ikke utnytter sin posisjon på en «utilbørlig måte» i forhold til konkurrerende aktører, for eksempel gjennom kryssprissubsidiering. Det er ikke aktuelt å «detaljstyre» prissettingen, men å hindre at en konkurransehemmende kryssprissubsidiering settes i system. Kontrollen skal være målrettet og skje innenfor «praktisk gjennomførbare og fornuftige rammer», jfr. arbeidsgrupperapport av 24.05.00, med sikte på å sikre like konkurransevilkår og forutsatt markedspristak.

Ut fra formålet som beskrevet, var NILFs tilråding i notat av 20.11.00 at kontrollen for enkeltprodukter for 2. halvår 2000 tar utgangspunkt i og begrenses til meieriprodukter der det per i dag eksisterer en konkurransesituasjon mellom flere aktører. Med dette som utgangspunkt ble det, som grunnlag for videre drøfting, fremmet forslag på et antall enkeltprodukter som burde kontrolleres særskilt. I SLFs brev av 19.01.01 ble dette utvalget supplert slik at kontrollen har omfattet følgende i alt 28 enkeltprodukter:

Dagligvaremarkedet:

- helmelk, 1 liter
- lettmelk, 1 liter
- skummetmelk, 1 liter
- skummet kulturmilk, 1 liter
- kulturmilk, 1 liter
- kremfløte 38 %, 1/3 liter
- fruktyoghurt, jordbær 175 ml
- fruktyoghurt, jordbær 4x125 gram
- Go'morgen yoghurt jordbær, 195 gram
- kremost urte 28 %, beger
- mozzarella, 5 kg¹²
- Norvegia skorpefri F45, 1 kg
- Norvegia skorpefri F45, 1,2 kg økobit
- Norvegia skorpefri F45, 500 g (standardvekt)
- Norvegia skorpefri F45, under 600 g (veievare)
- Lettere Norvegia skorpefri under 600 g (veievare)
- Nøkkelost skorpefri F45, 1 kg
- Ekte geitost FG 33, 1 kg
- Fløtemysost F33, 1 kg
- Fløtemysost F33, 1/2 kg
- Gudbrandsdalsost G35, 1 kg
- Gudbrandsdalsost G35, 1/2 kg
- normalsaltet smør, 1/2 kg

Industrimarkedet:

- Skummetmelk på tank
- Jarlsberg F45 skorpefri, 10 kg
- Norvegia F45 skorpefri, 10 kg

derimot ikke foregår konkurransehemmende kryssprissubsidiering innenfor hver enkelt gruppe.

¹² Avtalt på møte med Statens landbruksforvaltning, som tillegg til produkter fastsatt i brev av 19.01.01.

- Skummetmelkpulver, 750 kg sekk
- Melkepulver 20 %, 750 kg sekk

Som omtalt i kap. 2, ble det ved brev fra SLF av 16.03.01 gitt en presisering som innebærer at beregningsresultater for disse omtalte enkeltartiklene ikke er publisert i denne rapporten. Beregninger for enkeltartikler er oversendt Statens landbruksforvaltning i eget notat.

Prinsipielt vil imidlertid kontrollen for enkeltprodukter gi et uttrykk for kryssprissubsidiering, i den grad beregnet råvareverdi for artikkelen avviker fra gjennomsnittet for den gruppen der produktet (varen) er plassert:

- dersom råvareverdien for et enkeltprodukt er høyere enn gjennomsnittet, innebærer det at andre aktører i bransjen i utgangspunktet kan ha en fordel (fordi de eventuelt kan ta ut en høyere råvareverdi for produktet enn det som er lagt til grunn i ordningen, samtidig som de har betalt den melkeprisen som offisielt er lagt til grunn)
- omvendt - dersom råvareverdien for et enkeltprodukt er lavere enn gjennomsnittet, innebærer det at andre aktører i bransjen kan ha en ulempe (fordi de eventuelt ikke kan ta ut en så høy råvareverdi for produktet som det som er lagt til grunn i ordningen, samtidig som de også i dette tilfellet har betalt den melkeprisen som offisielt er lagt til grunn)

4.4 Ravarepriser

Råvareprisene i prisutjevningen for melk er fastsatt i jordbruksoppgjøret. Ved jordbruksoppgjøret 2000 ble det både foretatt en teknisk justering og en endring som følge av selve jordbruksoppgjøret, jfr. kap. 3. De aktuelle endringer og råvarepriser framgår av tabell 4.1.

Tabell 4.1 Ravarepriser i prisutjevningen for melk 1). Kroner per liter anvendt helmelk

Melk i/til produktgruppe	Pris per 30.06.00	Teknisk endring	Endring i jordbruksoppjøret	Ny pris fra 01.07.00
Sure smakstilsatte produkter, dagligvare	4,99	1,10	- 0,30	5,79
Ikke smakstilsatte produkter, dagligvare	5,49	- 0,28	- 0,10	5,11
Søte smakstilsatte produkter, dagligvare	4,09	- 0,49	- 0,08	3,52
Ikke smakstilsatte produkter, industri	2,98	0	- 0,05	2,93
Ferske oster, dagligvare	4,44	0	- 0,10	4,34
Modna oster, dagligvare	3,62	- 0,02	- 0,10	3,50
Modna oster, industri	3,45	- 0,58	0	2,87
Modna oster, merkevareeksport	2,55	0	0	2,55
Tørrmelk, industri	3,03	0	- 0,05	2,98
Geitemelksprodukter, dagligvare	4,08	0	- 0,08	4,00
Fløte til kremfløte, kroner per liter fløte	25,51	0	0	25,51
Fløte til smør, kroner per liter fløte	7,94	0	0	7,94
Myse til mysost, kroner per liter myse 2)				2,88
Kjernemelk, kroner per liter myse 3)				2,46

- 1) Fram til 30.06.00 var malprisene knyttet til salg av ferdigvare fra industri. «For flytende melkeprodukter (herunder kremfløte) skal noteringsprisgrunnlaget for malprisene være veid gjennomsnittspris for hele landet ved salg fra selskaper tilknyttet meierisamvirket. For øvrige melkeprodukter skal noteringsprisgrunnlaget for malprisene være Norske Meieriers engrosnotering i gjennomsnitt for hele landet.» (Jordbruksavtalen 1999–2000). Ravareprisene ble deretter beregnet av forvaltningsorganet (Omsetningsradets sekretariat). Fra 1.7.00 er malprisene fastsatt på ravareniva (ravarepriser), jfr. kap. 3
- 2) I jordbruksavtalen som gjaldt fram til 30.06.00 var det fastsatt en malpris (salgspris) for mysostprodukter på 47,20 kroner per kg
- 3) Dette er en ny produktgruppe fra 1.7.00, jfr. bl.a. st. prp. nr. 82 (1999–2000)

I St. prp. nr. 82 (1999–2000) er det knyttet noen kommentarer til de endringene som framgår av tabellen:

«Dette innebærer for eksempel for lettmelk at summen av tekniske endringer... og målprisreduksjonen reduserer råvareprisgrunnlaget med om lag 40 øre pr liter og for Norvegiaost med om lag 1 kr pr kg.»

Beregningene som NILF foretok våren 2000, viste at råvareverdien for lettmelk (5,56 kroner per liter i notat 2000:12) lå over den råvareverdien som var beregnet/fastsatt av Omsetningsradets sekretariat (5,49 kroner per liter). På den andre siden viste beregningene at gjennomsnittlig råvareverdi for gruppa «ikke smakstilsatte produkter, dagligvare» (5,21 kroner per liter i justerte notater av 26.05.00) lå klart under verdien for lettmelk. Dette indikerte at lettmelk subsidierte andre produkter i sin gruppe.¹³

Rent teknisk på basis av NILFs beregninger skulle råvareprisen for lettmelk dermed settes ned med 45 øre per liter, fra 5,56 (beregnet verdi før jordbruksoppjøret 2000) til 5,11 kroner per liter (fastsatt gjennomsnitt for gruppa fra 1.7.00), jfr. tabell 4.1.

Den faktiske prisingen i 2. halvår var imidlertid forskjellig fra det som er omtalt foran, jfr. TINE Nyheter 03.07.00:

¹³ Det kan her tilføyes at TINE i notat mottatt 09.05.00 beregnet gjennomsnittlig råvareverdi for denne gruppa til 5,29 kroner per liter, altså 8 øre høyere enn i NILFs beregning.

«Som en konsekvens av Stortingsvedtaket om senket melkepris, har TINE satt ned salgsprisen til detaljist fra 1. juli. For eksempel går en liter Lettmelk ned 14 øre, mens Norvegiaost i kilopakning går ned ca. 1,50 kroner.»

I løpet av juli var det deretter en kommunikasjon mellom Landbruksdepartementet og TINE Norske Meierier, jfr. TINE Nyheter 27.07.00:

«Etter at Stortinget fastsatte jordbruksoppjøret, er det ført diskusjoner mellom Landbruksdepartementet og TINE Norske Meierier om forståelsen av Stortingets vedtak når det gjelder prisen på enkelte meieriprodukter. Etter møte mellom landbruksminister Bjarne Håkon Hanssen og ledelsen i TINE Norske Meierier torsdag 27. juli, er det enighet om forståelsen av jordbruksoppjøret. TINE setter ned prisen på lettmelk med 21 øre pr. liter fra 7. august. Denne prisnedsettelsen kommer i tillegg til TINEs prisreduksjon på 14 øre pr. liter som ble gjennomført 1. juli. Med uendret butikkavanse og tillegg av moms, er det dermed grunnlag for ca. 45 øre pr. liter i nedgang i butikkenes salgspris for lettmelk i forhold til prisen før 01.07.

For at denne justeringen ikke skal medføre større reduksjon i bøndernes oppgjørpris for melk enn det som er forutsatt av Stortinget, vil det være nødvendig å øke prisene på enkelte andre meieriprodukter. Denne prisøkningen vil bli gjennomført på et senere tidspunkt.»

Prisen på lettmelk ble altså satt ned med 14 øre per liter fra 1. juli og med ytterligere 21 øre per liter fra 7. august¹⁴, og til sammen med 35 øre per liter. Dette var likevel 10 øre mindre enn det som rent teknisk ville vært en konsekvens av NILFs beregninger. Prisen på «enkelte andre meieriprodukter» ble endret fra 1. september.¹⁵ Dersom forutsetningene som ble lagt til grunn ved gjennomgangen og omleggingen av prisutjevningen våren 2000 var korrekte, skal det ut fra dette være grunn til å forvente at råvareverdiene for den aktuelle gruppen i 2. halvår 2000 har ligget høyere enn det som følger av jordbruksavtalen, jfr. kap. 5.4.

Tatt i betraktning at prisene for varer i gruppen ikke smakstilsatte produkter til dagligvare ble endret både fra 1. juli, 7. august og 1. september, har NILF – i tråd med tilrådingen i notat 20.11.00 – for denne gruppen gjort beregninger avgrenset til perioden 1.9–31.12.00.

4.5 Priser

I NILFs notat 2000:12 ble prisdata hentet fra Grupperegnskap for meierisamvirket (for kalenderåret 1999). Opplysningene ble i noen grad supplert ved annen kommunikasjon med TINE og også med andre aktører. I denne kontrollen som gjelder for 2. halvår 2000, har det ikke vært aktuelt å hente priser fra Grupperegnskapet – bl.a. fordi dette materialet for en del kontrollformål har for «grove» data.

¹⁴ Framstillingen her relaterer seg til 1 liter lettmelk. Prisene for andre pakninger av lettmelk (1,5 liter, Lett bag in box 10 liter, 4-pak osv.) ble endret tilsvarende regnet per liter.

¹⁵ Dette gjelder helmelk der prisen ble økt fra 1.9 med 18 øre per liter, kulturmelk (+ 72 øre per liter), skummet kultur (+ 70 øre per liter), seterrømme og lettrømme (+ 1 krone per liter eller + 30 øre per 3 dl beger). Fra 1.9 ble imidlertid prisen for skummet melk satt ned (- 5 øre per liter, - 9 øre per liter levert à 10 liter box).

Det aktuelle datamaterialet har derfor vært TINEs interne pris- og salgsstatistikk. Dette materialet har i utgangspunktet alle relevante opplysninger. Pris- og salgsstatistikken er gjennomgått og kontrollert, blant annet med tanke på følgende forhold:

- at alle produkter er korrekt plassert i forhold til råvaregruppe. Slike spørsmål er også drøftet med Statens landbruksforvaltning som i visse tilfeller har trukket konklusjoner vedr. konkrete avgrensningsspørsmål, jfr. kap. 5.
- at alle produkter faktisk er registrert og plassert i sin gruppe. I sin natur er dette en noe vanskeligere oppgave, det store antall artikler tatt i betraktning.

I motsetning til det som ble lagt til grunn i NILFs notat av 20.11.00, er det ikke gjennomført noen kontroll av salgsvolumer målt mot «melkeregnskapet»¹⁶. Dette har hovedsakelig bakgrunn i kapasitetsproblemer i forhold til arbeidet med kontrollen for øvrig, her under at det også har vært nødvendig å foreta visse tilpasninger i forhold til «melkeregnskapets» gruppeinndeling – jfr. kap. 5.

Spørsmål knyttet til rabatter og ytelser som både kan henføres til priser og/eller kostnader, er behandlet i kap. 4.7.

Prisene på meierivarer vil også kunne variere etter hvilket «dagligvaremarked» (detaljist, storhusholdning, skoler/barnehager) de omsettes i. Dette forholdet ble også omtalt i NILFs notat 2000:12 med henvisning til ikke smakstilsatte melkeprodukter og prisopplysninger i meierisamvirkets grupperegnskap. I følge denne gjennomgangen var det en klar tendens til at priser ved leveranse til storhusholdninger og særlig til skoler/barnehager, var lavere enn ved leveranse til detaljist, m.a.o. også at gjennomsnittlige priser for alt salg til «dagligvare» vil kunne være lavere enn prisene ved salg til detaljist.

Siden det imidlertid ikke foreligger korresponderende kostnadsdata til de omtalte «delmarkedene», har NILF i denne omgang ikke gjort noen nærmere vurdering av dette spørsmålet.

Ut over pris- og salgsstatistikken til TINE er det også innhentet en del data for meierivarer i materialet som ligger til grunn for konsumprisindeksen (KPI) fra Statistisk sentralbyrå. Dette er gjennomført med tanke på at opplysningene til en viss grad kan nyttes som et supplement ved vurderingen av enkeltartikler. Den mer konkrete bruken av dette materialet framgår av eget notat oversendt til Statens landbruksforvaltning, jfr. kap. 2.

Den mer tekniske tilnærmingen på dette punktet er at KPI-data for enkeltvarer er inklusive moms som uten videre kan trekkes fra. Dermed framkommer handelens utsalgspris, ekskl. moms. Denne prisen inneholder også handelsleddenes marginer. Med basis i bl.a. Strand (1996), Strøm (1999), samt Aas og Strand (2000), er marginer for ulike meierivarer i noen grad kjent. Det er imidlertid også klart at disse marginene kan variere nokså mye – for eksempel i forbindelse med kampanjer. Noen endelig verifisering av industriens salgspriser for enkeltprodukter vil denne framgangsmåten derfor ikke kunne gi, fordi både salgspriser fra leverandør og handelsleddenes marginer kan være variable størrelser.

På denne bakgrunn er det ved kontrollen heller ikke, som etterspurt av noen aktører i meieribransjen, innhentet supplerende opplysninger om forbrukerpriser for meierivarer fra AC-Nielsen.

Ved utarbeidelsen av KPI innhenter Statistisk sentralbyrå priser for 24 ulike meierivarer. Når et produkt ikke er presist definert i forhold til pakning eller størrelse, skal oppgavegiver velge det produktet som har «størst omsetning». Prisnivå i 1998 og etter-

¹⁶ «Melkeregnskapet» er en (teoretisk) beregning av produserte mengder. Faktiske salgsvolumer vil i noen grad avvike fra «melkeregnskapet» som følge av (unøyaktige) omregningsfaktorer, lagerendringer og svinn.

følgende indekser er publisert for et utvalg av meierivarer (og andre varer) på hjemmesidene til Statistisk sentralbyrå.

Blant de 28 enkeltprodukter som Statens landbruksforvaltning har valgt ut i forbindelse med kontrollen av enkeltprodukter – jfr. kap. 4.3, dekker dette publiserte utvalget følgende 11 meierivarer:

- helmelk
- lettmelk
- skummet melk
- skummet kulturmelk
- kremfløte 38 % (1/3 dl)
- yoghurt med frukt eller bær, 175 ml
- Norvegia F45
- Nøkkelost F45
- fløtemysost F33
- Gudbrandsdalsost G35
- meierismør - normalsaltet, 1/2 kg

Prisnivåer og utvikling for de varene som er nevnt foran, samt for Jarlsberg F45, er vist i kap. 5.1. I tillegg innhenter Statistisk sentralbyrå priser for ridderost, normannaost F50, ekte geitost, samt for pultost, baconost, gammelost, primula, rekeost, meierismør – setertype, morsmelkerstatning, kondensert melk og sjokoladepudding. Tilsvarende opplysninger som gjengitt i kap. 5.1, kan også innhentes for disse varene gjennom et eventuelt konkret oppdrag til Statistisk sentralbyrå.

4.6 Kostnader

I NILFs notat 2000:12 ble kostnadsdata hentet fra TINE Norske Meieriers produktkalkyler for (1) representantvarer og for (2) grupper av andre varer. I produktkalkylene er alle kostnader som i denne sammenheng er relevante (og med tillegg av noen som må trekkes fra, jfr. nedenfor), fordelt for hvert enkelt artikkelnummer etter «ABC-prinsippet».¹⁷ TINE har hatt slike ABC-kalkyler siden 1998.

I utgangspunktet er kalkylene bygd opp på basis av kostnader i regnskapene til de enkelte meieriselskap, inkl. kostnader for Tine Norske Meierier BA som egen juridisk enhet. Kostnadene fordeles til de enkelte prosessene som utføres for å fremstille produktene (som for eksempel ysting, tapping, pakking osv.). Kostnadene fordeles så videre til de enkelte produktene ved hjelp av definerte kostnadsdrivere. Disse driverne kan for eksempel være antall ordrelinjer eller liter/kg produsert. Kort oppsummert kan metoden beskrives som at en tar alle kostnadene i regnskapene og fordeler de til alle produktene, slik at summen av enhetskostnader multiplisert med volum er lik summen av kostnadene i regnskapene.

Mer spesifikt blir produksjonskostnadene fordelt fra regnskap til definerte enkeltprosesser. Kostnader er knyttet til lønn, maskinkostnader, vedlikehold, emballasje, tilsetningsstoffer, forskning og utvikling, salg, markedsføring, administrasjon osv. De definerte enkeltprosessene er for eksempel driftskontroll, tapperi, ysteri, kokeri osv. Innenfor hver av enkeltprosessene er det igjen definert underprosesser (for eksempel at man innenfor tapperi kan ha tank, bag in box, firkant og småpakning).

¹⁷ ABC = Activity-Based-Costing, som representerer en kostnadsnorm eller et gjennomsnitt. Hvilke kostnader og resultater meieriselskapene hver for seg og for ulike produkter deretter faktisk får, vil variere.

Produktkalkylene som foreligger vinteren 2001 (og som har vært anvendt høsten 2000), relaterer seg til regnskapstall for 1999 (fram til 1.7.01). Kostnadsdataene er derfor prinsipielt sett ikke konsistente med prisdataene (som gjelder for 2. halvår 2000). Rent teknisk kunne det være mulig å foreta en indeksjustering av produktkalkylene fra kalenderåret 1999 til 2. halvår 2000. NILFs vurdering er imidlertid at det er mer tvilsomt om dette ville gi et tryggere vurderingsgrunnlag enn å bruke produktkalkylene slik de er.

Det synes mer vesentlig å understreke at produktkalkylene uansett er en modell (basert på regnskap), og at de ulike selskapenes faktiske kostnader vil kunne avvike fra kalkylen. TINEs produktkalkyler byr på en omfattende og detaljert fordeling av kostnader. Som omtalt også i kap. 4.2, er kalkylene likevel ikke (fullstendig) avstemt mot de totale kostnader i meierisamvirket. For enkelte produkter er kostnadsdataene også mer eller mindre åpenbart ufullstendige, for eksempel for merkevareeksport av ost og for fløteblandinger – jfr. kap. 5.

Selv om TINEs produktkalkyler for alle praktiske formål er de eneste som kan anvendes med tanke på en kontroll av prisutjevningen, representerer de samtidig også den største usikkerheten ved beregningene i denne rapporten. Det er derfor behov for forbedringer og ytterligere kvalitetssikring av produktkalkylene.

Når det gjelder kapital, er det i TINEs nåværende produktkalkyler lagt til grunn en avskrivningstid for kontorer og boliger på 30 år, for driftsbygninger på 20 år, mens maskiner har en avskrivningstid på 10 år. Rentekostnadene beregnes på basis av netto avskrivningsgrunnlag multiplisert med 3 måneders NIBOR tillagt 1 prosentpoeng. Regnskapsmessig er imidlertid de nevnte avskrivningstidene redusert til henholdsvis 23, 17 og 8 år fra mai 2000. I kalkylesammenheng vil det først få effekt fra 1.7.2001.

I brev fra Statens landbruksforvaltning av 19.01.01 er forholdet til behandling av kapital omtalt spesielt:

«Noen av aktørene har kommentert kapitaldelen. Også i forbindelse med fastsettelse av nye satser i PU fra 01.01.01 har SLF vurdert tilsvarende innspill vedrørende kapital. Vurdering av forhold omkring egenkapitalavkastning er en prinsipiell sak som eventuelt må tas opp i framtidige jordbruksforhandlinger. SLF er for øvrig kjent med at Synnøve Finden har tatt opp denne problemstillingen med Landbruksdepartementet, og avventer inntil videre en avklaring fra departementet på dette. SLF ber om at Tines kalkyler legges til grunn slik de er, og at en eventuelt foretar supplerende vurderinger ut i fra opplysninger fra andre aktører.

Videre ber vi NILF se nærmere på om foredlingskostnadene i produktkalkylene til Tine for faste produkter inkluderer drift mv. av Tine Norske Meieries hovedlagre.»

På denne bakgrunn har NILF ikke gjort noen nærmere vurdering av prinsipielle og tekniske spørsmål når det gjelder behandlingen av kapital.

TINEs produktkalkyler omfatter også kostnader knyttet til deler av produsentytelser som for eksempel kontroll av leverandørmelk, produsentoppgjør og gårdstank. Siden dette er kostnader som faller utenfor prisutjevningen, har det ved kontrollen vært nødvendig å trekke ut disse kostnadene fra det datamaterialet som i utgangspunktet ble oversendt. Tilpassingen av datamaterialet på dette punktet har skjedd i samråd med Statens landbruksforvaltning.

På samme måte som for pris- og salgsstatistikken, jfr. kap. 4.5, er kostnadsdataene gjennomgått og kontrollert. Dette arbeidet har vært forholdsvis omfattende og utgjort en helt nødvendig kvalitetssikring av data. Generelt uttrykt har denne gjennomgangen blant annet omfattet:

- at alle produkter er korrekt plassert i forhold til råvaregruppe, noe som også har vært drøftet med Statens landbruksforvaltning
- at alle produkter faktisk er registrert og med tilhørende kostnader
- i tillegg er det også gjennomført kvalitetssikring med utgangspunkt i tidligere publiserte data for kostnader, her under NILFs notat 2000:12 og annen informasjon fra arbeidet med ordningen bl.a. våren 2000.

4.7 Rabatter og ytelser

Som kort omtalt i avsnitt 4.5, kan rabatter og ytelser både henføres til priser og/eller kostnader. Når formålet er kontroll av prisutjevningen, innebærer dette at det er mindre aktuelt å ta utgangspunkt i såkalte «netto-netto-priser». Problemet er, rent teknisk, at i den grad en bestemt type rabatt er kostnadsført og tatt hensyn til i TINEs kostnadskalkyler (ABC-kalkyler), måtte eventuelt også kostnadskalkylene korrigeres – dersom prisene skulle framstilles «netto-netto».¹⁸

Som lagt til grunn i NILFs notat av 20.11.00, bygger kontrollen i dette notatet på den faktiske føring av rabatter og ytelser i TINEs regnskaper og øvrige dokumentasjon, her under pris- og salgsstatistikk og ABC-kalkyler.

Ulike rabatter og ytelser og tilhørende føringmåter er også omtalt i Landbruksdepartementets brev av 28.02.01 (vedr. klager fra Synnøve Finden ASA og Tine Norske Meierier over satsfastsettingen i prisutjevningsordningen):

«Omfanget av ytelser i form av rabatter og andre markedsaktiviteter har betydning både for inntekts- og kostnadssiden til produktkalkylene. De to rabattelementene som betyr mest, dvs. som utgjør de største kronebeløpene samlet sett, er såkalte årsforsterkninger (forsterkninger på enkeltvarelinjer/produkter gjennom hele året) og selektive rabatter (nyttes når et produkt aktiveres i en kjede og er tidsbegrenset). Førstnevnte beregnes ved hver levering fra Tine til dagligvarekjedene, og blir spesifisert på fakturaen for leveransen. Selektive rabatter er knyttet til spesielt avtalte leveranser. Faktureringen av den selektive rabatten skjer i ettertid og på egne fakturaer, når faktisk salgskvantum er registrert. Disse rabattypene blir i prisutjevningsordningens produktkalkyler lagt inn på inntektsiden, som fradrag fra målpris. Den tredje typen «rabatt» som nyttes i et visst omfang er såkalt joint marketing. Joint marketing defineres imidlertid som en markeds kostnad, og kommer således inn i produktkalkylene på kostnadssiden under posten «Marknads og salsavdeling». Joint marketing er en del av Tines samlede salgs- og markeds kostnader. Alle tre elementene inngår i kjedeavtalene, og fastsettes i utgangspunktet for ett år av gangen.

De to siste rabattypene – som betyr mindre verdimesig – er palle- og ordrerabatter...

Synnøve Finden mener at også de årsbonuser Tine gir til sine kunder, bidrar til å gi lavere nettopriser eller lavere faktiske råvareverdier, og at det er grunn til å tro at disse i praksis nyttes til prisnedskrivning av ost. I følge kjedeavtalene har årsbonuser vært

¹⁸ Det kan her tilføyes at de fire paraplykjedene i Norge har en ulik «profil» når det gjelder omfang og fordeling av de former for rabatter og ytelser som gjennomgås her. Mest typisk har REMA 1000 et forholdsvis lite omfang av andre ytelser enn de som går direkte på salgsfaktura og løpende gjennom året, fordi de kjører kun «faste lave priser». I denne sammenheng betyr det også at varefakturaer relatert til REMA 1000 normalt bør gi et bedre bilde av virkelige «netto-netto» priser enn fakturaer relatert til andre paraplykjeder. Det vises i denne sammenheng også til Landbruksdepartementets behandling av klage vedr. prisutjevningen, brev av 28.02.01.

benyttet i et begrenset omfang de siste årene. Departementet mener det er naturlig å behandle årsbonuser i sammenheng med joint marketing...»

De ulike former for rabatter og ytelser er i forbindelse med denne kontrollen av ordningen tatt hensyn til slik som beskrevet nedenfor.

Årsforsterkning har som formål å forsterke det aktuelle produktets prismessige posisjon i handelen gjennom året. Rabatten legges inn på faktura når varen forlater leverandør. Denne formen for rabatt er inkludert i begrepet «fakturert rabatt», jfr. kap. 5. Det samme gjelder palle- og ordrerabatter.

I forbindelse med kontrollen er det også avklart at TINE har et omfang av «manuelle» rabatter som ikke er inkludert i priser/salgsfaktura og heller ikke i kostnadskalkylene. Disse rabattene omfatter først og fremst ulike former for kampanjerabatter, også kalt «selektive rabatter». Rabatten gis i en avgrenset periode når et produkt annonseres, gis mer framtrædende hylleplass og/eller prisen til forbruker settes ned. Nivået på «selektive rabatter» styres gjennom planer og prioriteringer som legges på halvårsbasis. Disse rabattene avregnes ved at kjedene fakturerer TINE på den varemengde som er solgt i den aktuelle perioden.

De omtalte «manuelle» rabattene omfatter også spesielle former for logistikkraabatt, og rabatter som er gitt som følge av feilaktig eller mangelfull leveranse.

I forbindelse med kontrollen av prisutjevningen har NILF mottatt omfattende dokumentasjon for bruken av «manuelle» rabatter i kalenderåret 2000. Dokumentasjonen er spesifisert ned på enkeltfakturaer og fordelt etter salgskanal og produkt. Det har også vært framlagt noen enkeltstående, konkrete fakturaer som underbygger dokumentasjonen. Bruken av slike rabatter gjelder alle markeder i prisutjevningen, både dagligvare, storhusholdning, industri og et mindre beløp også for produkter til regulering.

Salget av flytende melkeprodukter skjer direkte fra de enkelte meieriselskapene. Gjennom systemet for intern avregning mellom selskapene og Tine Norske Meierier blir de omtalte «manuelle» rabattene lest direkte inn i pris- og salgsstatistikken. Dette innebærer at for flytende produkter er også disse rabattformene tatt hensyn til i begrepet «fakturert rabatt».

For faste produkter, som selges fra Tine Norske Meierier, har NILF lagt til grunn at de «manuelle» rabattene fordeler seg 50/50 mellom 1. og 2. halvår 2000. Deretter er det gjort en detaljert fordeling til enkelte grupper og produkter. I framstillingen i kap. 5 er disse rabattene tatt inn på en egen linje under «annen rabatt» (til forskjell fra rabatter spesifisert på salgsfaktura).

For ost som leveres til videre bearbeiding i industri har «kvalitetsrabatt» et betydelig omfang. De konkrete beregningene i kap. 5.9 omfatter alle «kvalitetsrabatter» (under begrepet «fakturert rabatt»). I utgangspunktet kan det oppfattes som et noe vanskelig avgrensningsspørsmål hvorvidt slike rabatter (fullt ut) skal tas hensyn til i beregningene. Arbeidet med kontrollen har imidlertid vist at salget av et bestemt produkt av «lavere» kvalitet kan være vesentlig høyere enn salget av tilsvarende produkt av «høyeste» kvalitet. Det synes nærliggende å tolke dette i retning av at overgangen mellom «prisrabatter» og «kvalitetsrabatter» kan være noe flytende.

Rabatter som er tatt hensyn til i kostnadskalkylene (ABC-kalkylene), men som ikke er nærmere spesifisert i beregningene, omfatter:

- årsbonuser som er avtalt (i de normalt årlige forhandlinger) med paraplykjede. Slike bonuser har hatt et avtagende omfang og er etter hvert i stor grad inkludert i «joint marketing».
- ulike former for markedsstøtte, «joint marketing», som normalt er avtalt med paraplykjede. Dette kan omfatte at leverandøren bidrar til å dekke kostnader ved kjedens eksponering av definerte produkter (i flyveblad, annonser i aviser, eventuelt reklame

- på TV). Det er ikke gjort konkrete forsøk på å kontrollere i hvilken grad slike former for markedsstøtte kan sies å være korrekt fordelt ned til enkeltartikler.
- en variant av markedsstøtte kan være at leverandøren «kjøper markedsføring» (co-branding). Ett eksempel på dette, som nå tas hensyn til på kostnadssiden, er omtalt i notat 2000:12 og gjelder leveranse av ost til industri.

4.8 Verdi av biprodukter

I NILFs Notat 2000:12 ble det ikke gjort egne vurderinger av biproduktkalkylene i prisutjevningen. Framstillingen var begrenset til å gjengi salgspriser for smør, fløteprodukter og mysostprodukter, med meierisamvirkets grupperegnskap som kilde. Disse prisene ble sammenholdt med jordbruksavtalens prisbestemmelser. Ved beregningen av råvareverdier for grupper av meierivarer og enkeltprodukter¹⁹ ble de offisielle verdiene for biprodukter i prisutjevningen lagt til grunn.

I senere notat til Statens forhandlingsutvalg (26.05.00) ble det imidlertid, bl.a. etter kommunikasjon med TINE Norske meierier, gjort en del nærmere vurderinger for biprodukter. Dette omfattet både prinsipper som har vært lagt til grunn, samt data for priser (inkl. rabatter), kostnader og omregningsfaktorer.

I brev fra Statens landbruksforvaltning datert 22.09.00 fikk NILF i oppgave å vurdere råvareverdier for biprodukter i utjevningsordningen:

«I kap. 2.3 og 5.4 i arbeidsgrupperapporten²⁰ er systemet for avregning av biproduktene fløte og myse beskrevet og vurdert. Det blir der pekt på at det er en svakhet i systemet som innebærer at en i praksis bare delvis vil få tatt ut målprisene på biproduktene. Dette skyldes at utjevningsavgiftene ikke gjenspeiler råvareverdiene på disse produktene.

Arbeidsgruppa konkluderte med at utjevning av inntjeningen på biprodukter bør videreføres, men at det bør foretas en gjennomgang av hvordan avgifter og tilskudd på biprodukter skal bli fastsatt. I den sammenheng er det ønskelig å få gjennomført en analyse av Tines faktiske prisuttak og råvareverdier for de aktuelle representantvarene og biproduktgruppene på tilsvarende måte som er gjort for hovedproduktgruppene i NILFs rapport 2000:12.

Som beskrevet i rapporten har det til nå blitt lagt opp til en totrinns avregning av myse. Den ene delen inngår i hovedproduktavregningen av gruppen modna oster, gjennom et standard inntjeningskrav for myse. NILF bes i den forbindelse analysere i hvor stor grad dette er tatt hensyn til i praksis i Tines kalkyler og prissetting.»

Arbeidet med vurdering av verdien av biprodukter i utjevningen ble ikke avsluttet før arbeidet med kontrollen av ordningen for 2. halvår 2000 startet opp. Det har derfor vært nødvendig og også hensiktsmessig å søke å avklare disse spørsmålene, samt en del andre prinsipper for gjennomføring av beregningene, i forbindelse med kontrollen av ordningen.

I samråd med Statens landbruksforvaltning har NILF utviklet og lagt til grunn følgende prinsipper for beregningene:

- overskudd av fløte er beregnet som inntekt for alle aktuelle grupper og produkter og til en pris av 16,73 kroner per liter, dvs. fastsatt gjennomsnittsverdi for fløte som bi-

¹⁹ Biprodukter utgjør en del av inntektssiden.

²⁰ Rapport fra arbeidsgruppe avgitt 24. mai 2000.

- produkt i 2. halvår 2000. Uttrykt billedlig innebærer dette at en tenker seg at alt overskudd av fløte går til et «fløtebasseng» og til en og samme pris
- tilførsel av fløte (fra «fløtebassenget») ved framstilling av ulike produkter er ført som kostnad/fradrag for alle aktuelle grupper og produkter. Prisen for tilførsel av fløte er differensiert mellom grupper, jfr. forskriften for prisutjevningen §6. I gruppene sure, smakstilsatte og ikke smakstilsatte produkter er prisen satt til 24,63 kroner per liter fløte, dvs. fastsatt gjennomsnittsverdi for fløte tillagt 90 % av differansen mellom jordbruksavtalens verdi for fløte ved salg til dagligvaremarkedet (25,51 kroner) og gjennomsnittsverdien (16,73 kroner), jfr. beregningen av avgift. For visse tørrmelkprodukter er prisen på tilført fløte satt til 7,94 kroner/liter, dvs. tilsvarende jordbruksavtalens pris for fløte til produksjon av smør. For alle andre grupper og produkter er tilført fløte priset til gjennomsnittsverdien på 16,73 kroner per liter
 - ved produksjon av kvit geitost inngår også visse mengder kumelk og kufløte. For å kunne gjøre en fullstendig og reell beregning av råvareverdi for geitemelk, er innsatt kumelk og kufløte ført som kostnader i beregningen. Kufløte er verdsatt til 16,73 kroner/liter og kumelk tilsvarende beregnet råvareverdi i gruppen modna ost til dagligvare
 - ved produksjon av mysost inngår, ved siden av myse, også visse mengder kumelk, kufløte og geitemelk. For å kunne gjennomføre en beregning av verdi for myse (biproduktgruppe 3 etter forskriften, §6), er innsatt kumelk, kufløte og geitemelk ført som kostnader i beregningen. Kufløte er verdsatt til 16,73 kroner/liter, og kumelk og geitemelk til de beregnede råvareverdiene for henholdsvis gruppen modna ost til dagligvare og geitemelksprodukter
 - ved produksjon av rømme inngår, ved siden fløte, også visse mengder kumelk. For å kunne gjennomføre en fullstendig beregning av verdi for fløte i biproduktgruppe 1 (forskriftens §6), er innsatt kumelk ført som kostnader i beregningen tilsvarende beregnet råvareverdi for melk i gruppen ikke smakstilsatte produkter til dagligvare i 2. halvår 2000.

4.9 Melkebehov

For å kunne beregne råvareverdier, for grupper og enkeltprodukter av meierivarer, er det også nødvendig å kjenne forbruket av melk som går med til framstilling av de ulike produkter.

Beregningene, både de som har blitt utført av landbruksforvaltningen (Omsetningsrådets sekretariat til 30.06.00) og de som blir utført i TINE, baserer seg på omregningsfaktorer. Gjennomgangen av ordningen som ble foretatt våren 2000, viste imidlertid at det ble operert med (marginalt) avvikende omregningsfaktorer for behov helmelk i forvaltningen og i TINE. Forskjellene syntes hovedsakelig å bunne i et avvikende presisjonsnivå.²¹ Det kan tilføyes at det i TINEs tilfelle også skjer en forholdsvis løpende oppdatering basert på opplysninger fra meieriselskapene, og der det også gjøres en etterkontroll.

I de etterfølgende beregninger er TINEs omregningsfaktorer lagt til grunn. På noen områder har det likevel vært nødvendig å gjøre beregningstekniske tilpasninger, jfr. først og fremst kap. 5.13.

²¹ For eksempel var TINEs omregningsfaktor for helmelk 1,015, mens det daværende Omsetningsrådets sekretariat benyttet 1,02. Tilsvarende var TINEs omregningsfaktor for lettmelk 1,092 mot 1,10 og for Norvegia 27 % 10,984 mot 11,0.

5 Resultater

5.1 Forbrukerpriser

Som omtalt i kap. 4.5, har NILF også innhentet en del data for enkelte meierivarer i materialet som ligger til grunn for konsumprisindeksen (KPI) fra Statistisk sentralbyrå. Ved utarbeidelse av konsumprisindeksen (KPI) innhenter Byrået hver måned priser fra om lag 2200 forretninger. Prismaterialet omfatter månedlig til sammen 40000–45000 observasjoner for om lag 900 ulike varer og tjenester. Prisene gjelder den 15. i hver måned.

KPI er utviklet for å måle prisendring, og ikke først og fremst for å si noe om prisnivåer.²² Ved omlegging av KPI fra 1998 ble det imidlertid også etablert et nytt utgangsnivå (prisinivå) der nåværende indekser bygger på 1998 = 100. Prisinivåer og utvikling for aktuelle varer framgår av tabellen. Når et produkt ikke er presist definert i forhold til pakning eller størrelse, skal oppgavegiver for øvrig velge det produktet som har «størst omsetning». De angitte forbrukerprisene er inklusive moms.

²² En kortfattet omtale av oppbyggingen av konsumprisindeksen kan for eksempel finnes hos Løyland og Gudem (2000), ved siden av i mer omfattende publikasjoner fra Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.1 Forbrukerpriser for meierivarer. Priser i kroner per liter/kg. Indekser 1998 = 100

	Pris			01.-06.	07.-12.	Pris 07.-
	1998	1998	1999	2000 ¹⁾	2000 ¹⁾	12. 2000 ¹⁾
H-melk ²⁾	9,87	100,0	101,7	102,9	104,2	10,28
Lettmelk ²⁾	9,06	100,0	101,7	103,4	101,8	9,22
Skummet melk ²⁾	8,76	100,0	100,8	101,4	100,5	8,80
Skummet kulturmelk ²⁾	9,02	100,0	103,7	107,2	112,9	10,18
Kremfløte 38 % - 1/3 liter	14,10	100,0	100,8	101,7	102,1	14,40
Yoghurt – 175 ml	4,62	100,0	102,3	103,1	107,5	4,97
Norvegia	76,70	100,0	100,4	101,1	101,6	77,93
Nøkkelost	78,46	100,0	102,3	103,3	102,4	80,34
Fløtemysost	67,20	100,0	97,6	92,4	96,9	65,12
Gudbrandsdalsost	66,52	100,0	100,4	96,3	94,4	62,79
Smør, normalsaltet – ½ kg	17,95	100,0	104,8	103,7	106,0	19,03
Jarlsberg	81,69	100,0	99,0	100,0	104,5	85,37

1) Indekser for 1. og 2. halvår 2000 er beregnet av NILF med utgangspunkt i månedsdata. Priser for 2. halvår 2000 er også beregnet av NILF, med utgangspunkt i prisniva 1998 og oppgitte indekser

2) Beregning av indeks for 2. halvår 2000, samt prisniva, gjelder perioden september – desember, jfr. kap. 4.5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det generelle bildet som kan leses ut av tabellen, er at forbrukerprisene for meierivarer har vært økende i perioden 1998 til 2. halvår 2000. NILF følger prisutviklingen for matvarer løpende måned for måned og publiserer tallene på sine hjemmesider. Disse tallene som omfatter alle meierivarer i KPI, jfr. kap. 4.5, viser en prisøkning for meierivarer i alt på 2,7 % fra 1998 til 2. halvår 2000. Prisøkningen på ost har vært 1,6 % i samme periode.

Av tabellen foran framgår det at mysostene skiller seg ut fra det generelle bildet med prisnedgang siden 1998. Prisene for fløtemysost og Gudbrandsdalsost har gått ned med henholdsvis 3,1 og 5,6 % fra 1998 til 2. halvår 2000.

I kontrollen av prisutjevningen er utviklingen fra 1. til 2. halvår 2000 sentral. Som omtalt i kap. 4.4, skjedde det bl.a. nokså store prisendringer for lettmelk og andre produkter i samme gruppe i perioden juli 2000 til 1. september. Når det gjelder lettmelk, heter det i TINE Nyheter 27.07.00 etter møter med landbruksministeren:

«TINE setter ned prisen på lettmelk med 21 øre pr. liter fra 7. august. Denne prisnedsettelsen kommer i tillegg til TINEs prisreduksjon på 14 øre pr. liter som ble gjennomført 1. juli. Med uendret butikkavanse og tillegg av moms, er det dermed grunnlag for ca. 45 øre pr. liter i nedgang i butikkenes salgspris for lettmelk i forhold til prisen før 01.07.»

I tabellen over er det ut fra disse forholdene, for lettmelk og andre produkter i samme gruppe, gjort beregninger for perioden september til desember. KPI-tallene tyder på at forbrukerprisen for lettmelk har gått ned med om lag 15 øre i gjennomsnitt fra 1. halvår og til de siste fire månedene i 2000. En tilsvarende beregning på basis av indeksen for juni 2000 gir en prisnedgang for lettmelk på om lag 20 øre per liter i perioden september til desember. Prisnedgangen for lettmelk ser altså ut til å ha vært langt mindre enn det kunne være grunn til å forvente.

Videre ble prisene for skummet melk levert fra meieri satt ned med 5 øre per liter fra 1. september. KPI-tallene tyder på at forbrukerprisen for skummet melk har gått ned med i størrelsesorden 8 øre i gjennomsnitt fra 1. halvår og til de siste fire månedene i 2000. Når en inkluderer handelsmargin og moms, stemmer dette godt med prisreduksjonen fra meieri.

På den andre siden ble bl.a. prisene for hmelk levert fra meieri økt med 18 øre per liter fra 1. september og for skummet kulturemelk med 70 øre per liter. KPI-tallene tyder på at forbrukerprisen for hmelk har økt med om lag 16 øre og for skummet kulturemelk med om lag 51 øre per liter målt som gjennomsnitt fra 1. halvår og til de siste fire månedene i 2000. Når en også tar hensyn til handelsmargin og moms, ser det m.a.o. ut til at også prisøkningen, for hmelk og skummet kulturemelk, har vært langt mindre enn det kunne være grunn til å forvente.²³

KPI-tallene tyder videre på at forbrukerprisen for Norvegia har økt med om lag 40 øre per kg i gjennomsnitt fra 1. til 2. halvår 2000. En tilsvarende beregning på basis av indeksen for juni 2000 gir en prisnedgang for Norvegia på om lag 75 øre per kg i 2. halvår 2000.

5.2 Oversikt

Ved kontrollen av prisutjevningen for melk må det gjøres en gjennomgang og vurdering (for grupper og enkeltprodukter) av:

- salgspriser som er oppgitt brutto fakturert, jfr. for øvrig kap. 4.5
- rabatter og ytelser, som er inndelt i henholdsvis «fakturert rabatt» og «annen rabatt» (salg og markedsføring tas for øvrig hensyn til på kostnadssiden), jfr. kap. 4.7
- kostnader i henhold til TINEs kalkyler (ABC-kalkyler, jfr. kap. 4.6
- verdi av biprodukter, først og fremst verdien av fløte som generelt er satt til 16,73 kroner/liter, jfr. forskrift for ordningen og for øvrig kap. 4.8
- og melkebehov, jfr. kap. 4.9
- i tillegg har det også i visse tilfeller vært nødvendig å legge til grunn bestemte forutsetninger for å kunne gjennomføre beregninger, jfr. kap. 4.8 og kapitlene 5.13 til 5.15.

Formålet med gjennomgangen er å kontrollere at markedsregulators faktiske råvarepriser samsvarer med det som er forutsatt i jordbruksoppgjøret, jfr. bl.a. tabell 4.1 og for øvrig bestemmelser fastsatt i forskrift for ordningen.

5.3 Sure, smakstilsette produkter

Gruppen har en solgt produktmengde på om lag 16 mill. liter (14 mill. liter kumelk) i 2. halvår 2000. Produktene er hovedsakelig et stort spekter av varianter av yoghurt.

I samråd med Statens landbruksforvaltning er fløteverdien for «inngående» fløte (for produkter som tilføres fløte) satt til 24,63 kroner/liter, jfr. forskriften for prisutjevningen §6. Verdien for «utgående» fløte er som ellers satt til 16,73 kroner/liter.

²³ Resultatene for de flytende melkeproduktene samlet sett underbygger noe som synes å kunne leses ut som en generell tendens av NILFs prisundersøkelser; - handelen synes i dag å ha en klar tendens til å avdempe og forsinke prissignaler fra tidligere ledd. Dette gjelder uansett om prisene fra leverandør går opp eller ned.

Tabell 5.2 Sure, smakstilsatte produkter – dagligvare, kroner per liter

	NILF 2000:12	Alle varer, 07-12.00
Brutto fakturert		19,15
- Fakturert rabatt		0,45
Netto pris	18,76	18,70
Inntekt biprodukter	0,25	0,14 ¹⁾
Sum inntekter	19,01	18,84
Kostnader	13,72	13,10
Verdi rastoff	5,29	5,74
Omregningsfaktor, kumelk	0,869	0,873
Omregningsfaktor, kufløte	0,0149	0,012
Verdi – kroner per liter melk	6,09	6,58
Ravarepris, jordbruksavtalen		5,79
Avvik		0,79

1) Nettoberegning for henholdsvis overskudd av fløte og tilført fløte

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 6,58 kroner per liter anvendt melk. Dette er 79 øre, og nesten 14 %, høyere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

I forhold til NILFs tidligere beregninger i Notat 2000:12 (med senere justeringer i utrykte notater) kan den høyere beregnede råvareverdien for 2. halvår 2000 i hovedsak henføres til lavere kostnader. Differansen i kostnader på 62 øre tilsvarer en forskjell i råvareverdi for anvendt melk på 71 øre per liter.

5.4 Ikke smakstilsatte produkter, dagligvare

Dette er en stor gruppe med en solgt produktmengde på om lag 162 mill. liter (176 mill. liter kumelk) i perioden september til og med desember 2000. Produktene er hovedsakelig lettmelk, helmelk, skummet melk og TINE Ekstra og som selges i et stort antall pakninger.

I samråd med Statens landbruksforvaltning omfatter beregningen alle produkter med en fettprosent til og med 10 %. I praksis innebærer det at gruppen også omfatter kaffe-fløte og kaffemelk. På samme måte som i kap. 5.3 er det, i samråd med Statens landbruksforvaltning, lagt til grunn en fløteverdi for «inngående» fløte på 24,63 kroner/liter, jfr. forskriften for prisutjevningen §6. I dette tilfellet har det imidlertid minimal betydning. Verdien for «utgående» fløte er som ellers satt til 16,73 kroner/liter.

I motsetning til for de andre gruppene er beregningene her gjort for perioden 1. september til 31. desember 2000. Bakgrunnen for dette er omtalt i kap. 4.4.

Tabell 5.3 Ikke smakstilsatte produkter – dagligvare, kroner per liter

	NILF 2000:12	Alle varer, 09-12.00
Brutto fakturert		6,74
- Fakturert rabatt		0,01
Netto pris	6,56	6,73
Inntekt biprodukter	1,10	1,11 ¹⁾
Sum inntekter	7,66	7,84
Kostnader	2,02	2,00
Verdi rastoff	5,64	5,84
Omregningsfaktor, kumelk	1,082	1,088
Omregningsfaktor, kufløte	0,066	0,067
Verdi – kroner per liter melk	5,21	5,37
Ravarepris, jordbruksavtalen		5,11
Avvik		0,26

1) Nettoberegning for henholdsvis overskudd av fløte og tilført fløte

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 5,37 kroner per liter anvendt melk. Dette er 26 øre, og vel 5 %, høyere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

På bakgrunn av de forhold som er omtalt i kap. 4.4, var det også grunn til å forvente at råvareverdiene for denne gruppa kunne ligge høyere enn det som følger av jordbruksavtalen. Rent teknisk kan 10 øre av avviket på 26 øre sies å være forklart gjennom omtalen i kap. 4.4. I forhold til NILFs tidligere beregninger i Notat 2000:12 (med justeringer i senere utrykte notater), kan resten av avviket i stor grad henføres til høyere priser i den beregningen som nå er gjort.

5.5 Søte, smakstilsatte produkter - dagligvare

Dette er totalt sett en liten gruppe med en solgt produktmengde på knapt 5,4 mill. liter (om lag 6 mill. liter kumelk) i 2. halvår 2000. Gruppen omfatter hovedsakelig milkshake, sjokomelk, Litago og iskaffe.

Tabell 5.4 Søte, smakstilsatte produkter – dagligvare, kroner per liter

	NILF 2000:12	Alle varer 07-12.00
Brutto fakturert		13,76
- Fakturert rabatt		0,05
Netto pris	13,52	13,71
Inntekt biprodukter	1,37	1,32
Sum inntekter	14,89	15,03
Kostnader	10,85	11,17
Verdi rastoff	4,04	3,86
Omregningsfaktor, kumelk	1,122	1,115
Omregningsfaktor, kufløte	0,082	0,079
Verdi – kroner per liter melk	3,60	3,46
Ravarepris, jordbruksavtalen		3,52
Avvik		- 0,06

Gjennomsnittlig råvareverdi for melk anvendt til disse produktene er beregnet til 3,46 kroner per liter. Dette er 6 øre, eller knapt 2 %, lavere enn jordbruksavtalens råvareverdi. Råvareverdien er derfor innenfor forutsetningen lagt i forskriften for ordningen, jfr. kap. 3.6.

5.6 Ikke smakstilsatte produkter, industri

Gruppen har en solgt produktmengde på om lag 15,6 mill. liter (noe over 17 mill. liter kumelk) i 2. halvår 2000. Produktene er hovedsakelig helmelk, lettmeik og skummet melk som selges i store kvanta per enhet.

Tabell 5.5 Ikke smakstilsatte produkter – industri, kroner per liter

	NILF 2000:12 (daværende repr.vare skummet melk pa tank)		Alle varer 07–12.00
Brutto fakturert			2,81
- Fakturert rabatt			0,07
Netto pris	2,57		2,74
Inntekt biprodukter	2,02		1,56
Sum inntekter	4,59		4,30
Kostnader	0,85		0,91
Verdi rastoff	3,74		3,39
Omregningsfaktor, kumelk	1,142		1,113
Omregningsfaktor, kufløte	0,121		0,093
Verdi – kroner per liter melk	3,27		3,05
Ravarepris, jordbruksavtalen			2,93
Avvik			0,12

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 3,05 kroner per liter anvendt melk. Dette er 12 øre, eller vel 4 %, høyere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

5.7 Ferske oster, dagligvare

Gruppen er totalt sett liten og har en solgt produktmengde på om lag 1,1 mill. kg (6,4 mill. liter kumelk) i 2. halvår 2000. Produktene er hovedsakelig Cottage cheese, mozzarella og kremoster. Alle kremostene tilføres kremfløte noe som bidrar sterkt til at melkebehovet for øvrig blir lavt.

Tabell 5.6 Ferske oster – dagligvare. Kroner per kg/liter

	NILF 2000:12 (davæ- rende repr.vare	
	C. cheese)	Alle varer 07–12.00
Brutto fakturert		51,76
- Fakturert rabatt		1,28
- Annen rabatt		1,01
Netto pris	37,23	49,47
Inntekt biprodukter	9,52	0,79
Sum inntekter	46,75	50,26
Kostnader	15,06	23,62
Verdi rastoff	31,69	26,64
Omregningsfaktor, kumelk	6,379	5,832
Omregningsfaktor, kufløte	0,569	0,047
Verdi – kroner per liter melk	4,97	4,57
Ravarepris, jordbruksavtalen		4,34
Avvik		0,23

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 4,57 kroner per liter anvendt melk. Dette er 23 øre, eller vel 5 %, høyere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

5.8 Modna oster, dagligvare

Dette er en stor gruppe med en solgt produktmengde på om lag 17,4 mill. kg (i overkant av 190 mill. liter kumelk) i 2. halvår 2000. Produktene er Norvegia, Jarlsberg og en lang rekke andre ostetyper. Gräddost, ridder og de «franske» ostene tilføres kremfløte (tilført fløte er kostnadsberegnet til 16,73 kroner/liter), mens gruppen for øvrig og totalt sett har et betydelig fettoverskudd.²⁴

²⁴ Mysoster mv. er behandlet i en egen gruppe, jfr. kap. 5.14. Mozarella er behandlet under ferske oster. Kvit geitost er behandlet under geitost.

Tabell 5.7 Modna oster – dagligvare. Kroner per kg/liter

	NILF 2000:12	Alle varer, 07–12.00
Brutto fakturert		52,67
-Fakturert rabatt		1,15
-Annen rabatt		0,80
Netto pris	50,22	50,72
Inntekt biprodukter	6,73	6,47
Sum inntekter	56,95	57,19
Kostnader	17,77	18,40
Verdi rastoff	39,18	38,79
Omregningsfaktor, kumelk	10,869	10,99
Omregningsfaktor, kufløte	0,402	0,387
Verdi – kroner per liter melk	3,60	3,53
Ravarepris, jordbruksavtalen		3,50
Avvik		0,03

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 3,53 kroner per liter anvendt melk, eller 3 øre – og knapt 1 % - høyere enn jordbruksavtalens råvareverdi. Den beregnede råvareverdien for denne gruppen er derfor innenfor marginen for avvik på 2 % fastsatt i forskrift, jfr. kap. 3.6.

5.9 Modna oster, industri

Gruppen har en solgt produktmengde på om lag 2,8 mill. kg (om lag 31 mill. liter kumelk) i 2. halvår 2000. Produktene er i stor grad Norvegia og Jarlsberg. Som omtalt i kap. 4.7, er alle «kvalitetsrabatter» medregnet under «fakturert rabatt».

Tabell 5.8 Modna oster – industri. Kroner per kg/liter

	NILF 2000:12	Alle varer 07–12.00
Brutto fakturert		43,27
- Fakturert rabatt		4,63
- Annen rabatt		0,77
Netto pris	40,28	37,87
Inntekt biprodukter	6,62	6,94
Sum inntekter	46,90	44,81
Kostnader	14,77	12,38
Verdi rastoff	32,13	32,43
Omregningsfaktor, kumelk	11,197	11,344
Omregningsfaktor, kufløte	0,396	0,415
Verdi – kroner per liter melk	2,87	2,86
Ravarepris, jordbruksavtalen		2,87
Avvik		- 0,01

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 2,86 kroner per liter anvendt melk, eller 1 øre lavere enn jordbruksavtalens råvareverdi. Den beregnede råvareverdien for denne gruppen er derfor godt innenfor marginen for avvik på 2 % fastsatt i forskrift.

5.10 Modna oster, merkevareeksport

Dette er en forholdsvis stor gruppe når det gjelder melkeanvendelse. Omsatt produktmengde i 2. halvår 2000 var knapt 3,9 mill. kg (46 mill. liter kumelk). Langt det viktigste produktet er Jarlsberg.

På grunn av ufullstendige kostnadskalkyler har det ikke vært mulig å beregne en råvareverdi for anvendt melk. Det kan likevel tilføyes at gjennomsnittlig, oppnådd pris for gruppen sett under ett, var 40,34 kroner per kg.

5.11 Tørrmelk, industri

Gruppen har, slik den er avgrenset her, en solgt produktmengde på vel 1,7 mill. kg (om lag 22 mill. liter kumelk) i 2. halvår 2000. Produktene er varianter av melkepulver, samt et stort antall andre produkter – her under syrekasein som omsettes i betydelige mengder.

For å gjennomføre beregningene har det vært nødvendig å gjøre noen tilpasninger. Produktet Afi nutrin, nøytral er tatt ut på grunn av manglende data. Det samme gjelder en del andre produkter der det i kalkylene ikke er registrert kostnader, samt fløteblandinger til iskrem - som også er en del av det mottatte grunnlagsmaterialet for denne gruppen, jfr. for øvrig kap. 5.15.

I samråd med Statens landbruksforvaltning er fløteverdien for «inngående» fløte (for et fåtall produkter som tilføres fløte) satt til 7,94 kroner/liter, jfr. forskriften for prisutjevningen §6. Verdien for «utgående» fløte er som ellers satt til 16,73 kroner/liter.

Tabell 5.9 Tørrmelk – industri. Kroner per kg/liter

	NILF 2000:12 (daværende repr.vare SMP)	Alle varer 07–12.00
Brutto fakturert		24,53
- Fakturert rabatt		0,43
Netto pris	22,90	24,10
Inntekt biprodukter	21,95	17,27 ¹⁾
Sum inntekter	44,85	41,37
Kostnader	13,61	9,07
Verdi rastoff	31,24	32,30
Omregningsfaktor, kumelk	12,337	12,87
Omregningsfaktor, kufløte	1,312	1,028
Verdi – kroner per liter melk	2,53	2,51
Ravarepris, jordbruksavtalen		2,98
Avvik		- 0,47

1) Nettoberegning for henholdsvis overskudd av fløte og tilført fløte

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 2,51 kroner per liter anvendt melk, eller 47 øre (16 %) lavere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

Den beregnede råvareverdien for denne gruppa stemmer i og for seg godt med beregningen i NILFs notat 2000:12, selv om enkeltfaktorer er til dels sterkt forskjellige. Det er i denne sammenheng grunn til å understreke at beregningen som ble utført våren 2000, gjaldt den daværende representantvaren som var skummetmelkpulver (SMP).

5.12 Gjennomsnittlig råvareverdi, kumelk

Med utgangspunkt i de beregnede råvareverdiene foran, og med verdien for merkevareeksport av ost som forutsatt i jordbruksavtalen, har Statens landbruksforvaltning beregnet gjennomsnittlig råvareverdi for kumelk til nærmere 4,03 kroner/liter for 2. halvår 2000. Beregnet nøyaktig er dette 7,6 øre per liter høyere enn lagt til grunn i prisutjevningen for samme periode.

5.13 Geitemelksprodukter, dagligvare

Gruppen har en solgt produktmengde på 547.000 kg (om lag 4 mill. liter geitemelk) i 2. halvår 2000. Produktene er i hovedsak ekte geitost, Snøfrisk og kvit geitost.²⁵

Ved produksjon av kvit geitost inngår også visse mengder kumelk og kufløte. For å kunne gjøre en fullstendig og reell beregning av råvareverdi for geitemelk, er innsatt kumelk og kufløte ført som kostnader i beregningen. Kufløte er verdsatt til 16,73 kroner/liter og kumelk til 3,53 kroner/liter, dvs. beregnet råvareverdi for kumelk i gruppen modna ost til dagligvare i 2. halvår etter beregningene foran.

Rent teknisk framstilles geitostene for øvrig ved innsats av geitemelk og geitfløte. For å kunne gjøre en reell beregning av råvareverdien for geitemelk er geitfløten «omregnet» (regnet tilbake) til geitemelk.

Tabell 5.10 Geitemelksprodukter – dagligvare, kroner per kg/liter

	NILF	
	2000:12 (dav. repr.vare FG33, 500 gram)	Alle varer 07–12.00
Brutto fakturert		55,03
- Fakturert rabatt		0,75
- Annen rabatt		0,50
Netto pris	50,62	53,78
Kostnader, prod.	18,84	24,08
Kostnader, kufløte		1,59
Kostnader, kumelk		0,32
Sum kostnader		25,99
Verdi rastoff	32,76 ¹⁾	27,79
Omregningsfaktor, geitemelk	8,685	7,39
Verdi – kroner per liter melk	3,77	3,76
Ravarepris, jordbruksavtalen		4,00
Avvik		- 0,24

1) Inkl. beregnet verdi av biprodukter (fløte) på 0,98 kroner

²⁵ Gårds- og seterost er tatt ut av gruppen på grunn av manglende kostnadsdata.

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 3,76 kroner per liter anvendt geitemelk. Dette er 24 øre, eller vel 6 %, lavere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

5.14 Mysoster, dagligvare

Gruppen har en solgt produktmengde på vel 4,8 mill. kg (om lag 30 mill. liter myse) i 2. halvår 2000. Produktene er i stor grad fløtemysost og Gudbrandsdalsost, her under også magrere produkter, samt prim m.fl. Gommer er tatt ut av beregningen, delvis på grunn av mangelfulle kostnadsdata og delvis fordi noen av de ikke produseres med innsats av myse. Beregningen omfatter salg til dagligvare og storhusholdninger.

Ved produksjon av mysost inngår, ved siden av myse, også visse mengder kumelk, kufløte og geitemelk. Når formålet er å beregne en verdi for anvendt myse, har vi i utgangspunktet dermed en ligning med fire ukjente. For å kunne gjennomføre en beregning av verdi for myse, er innsatt kumelk, kufløte og geitemelk ført som kostnader i beregningen – jfr. også tilsvarende framgangsmåte i kapitlet foran. Kufløte er verdsatt til 16,73 kroner/liter, kumelk til 3,53 kroner/liter og geitemelk til 3,76 kroner/liter (gjennomsnittlige råvareverdier i gruppen modna ost til dagligvare og for geitmelksprodukter i 2. halvår 2000 etter beregningene foran).

Tabell 5.11 Mysoster – dagligvare, kroner per kg/liter

	Alle varer, 07–12.00
Brutto fakturert	47,40
- Fakturert rabatt	1,02
- Annen rabatt	1,15
Netto pris	45,23
Kostnader, produksjon	16,24
Kostnader, kufløte	8,53
Kostnader, kumelk	3,11
Kostnader, geitemelk	2,86
Sum kostnader	30,74
Verdi rastoff	14,49
Omregningsfaktor, myse	6,26
Verdi – kroner per liter myse	2,31
Ravarepris, jordbruksavtalen	2,88
Avvik	- 0,57

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 2,31 kroner per liter anvendt myse. Dette er 57 øre, og nærmere 20 %, lavere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

5.15 Fløteprodukter, dagligvare

Gruppen har, slik den er avgrenset her, en solgt produktmengde i 2. halvår 2000 på 16,6 mill. liter (i overkant av 14 mill. liter 38 % fløte). Beregningen omfatter ikke kaffefløte

og kaffemelk, jfr. for øvrig kap. 5.4. Gruppen består av et stort antall produkter (kremfløte, rømme, letrømme, matfløte osv.) i varierende pakningsstørrelser.

Ved produksjon av rømme inngår, ved siden fløte, også visse mengder kumelk. For å kunne gjennomføre en fullstendig beregning av verdi for fløte, er innsatt kumelk ført som kostnader i beregningen til en pris av 5,37 kroner per liter (dvs. beregnet råvareverdi for melk i gruppen ikke smakstilsatte produkter til dagligvare i 2. halvår 2000) – jfr. kapitlene 5.12–5.14.

Tabell 5.12 Fløteprodukter – dagligvare, kroner per liter

	Alle varer, 07–12.00
Brutto fakturert	31,16
- Fakturert rabatt	0,16
Netto pris	31,00
Kostnader, produksjon	5,30
Kostnader, kumelk	0,97
Sum kostnader	6,27
Verdi rastoff	24,73
Omregningsfaktor, fløte	0,86
Verdi – kroner per liter fløte	28,76
Ravarepris, jordbruksavtalen	25,51
Avvik	3,25

Gjennomsnittlig råvareverdi er beregnet til 28,76 kroner per liter anvendt fløte. Dette er 3,25 kroner/liter, og nesten 13 %, høyere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

5.16 Fløte til smørprodukter mv.

Gruppen har, slik den er avgrenset her, en solgt produktmengde i 2. halvår 2000 på knapt 4,9 mill. kg (i underkant av 11 mill. liter 38 % fløte). Beregningen omfatter ikke fløteblandinger til iskrem (på grunn av manglende kostnadsdata) og heller ikke smørøljer.

Gruppen består for øvrig av smør og smørprodukter levert til dagligvare, storhus-holdning, industri og som merkevareeksport. Kostnadene ved eksport av smør som merkevare synes å være lave.

Samlet sett anser NILF at beregningen for smørprodukter må ansees usikker og at det er behov for en videre drøfting når det gjelder avgrensning av gruppen, samt ytterligere kvalitetssikring av datagrunnlag og beregninger.

Tabell 5.13 Fløte til smørprodukter, kroner per kg/liter

	Alle varer, 07–12.00
Brutto fakturert	24,34
- Fakturert rabatt	0,34
- Annen rabatt	0,27
Netto pris	23,73
Sum kostnader	5,99
Verdi rastoff	17,74
Omregningsfaktor, fløte	2,22
Verdi – kroner per liter fløte	7,99
Ravarepris, jordbruksavtalen	7,94
Avvik	0,05

Gjennomsnittlig råvareverdi er, med den usikkerhet som er omtalt foran, beregnet til 7,99 kroner per liter anvendt fløte. Dette er eventuelt 5 øre høyere enn jordbruksavtalens råvareverdi.

5.17 Kjernemelk

Det er ikke gjort beregninger for kjernemelk som råvare.

Litteratur

- Aas, E. og M. Strand, 2000. *Prispåslag for meierivarer 1983–99*. Arbeidsnotat nr. 12 – 2000, Statens institutt for forbruksforskning.
- Arbeids- og administrasjons- departementet, 2000. St. prp. nr. 82 (1999–2000). *Om jordbruksoppjøret 2000 mv.*
- Forsell, L., H. Mjelde & N.K. Nersten, 2000. *Markedsordningen for melk*. Notat 2000:12, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Landbruksdepartementet, 2000. *Endringer i prisutjevningsordningen og nytt avtalepris system for melk*. Rapport fra arbeidsgruppe avgitt 24. mai 2000.
- Landbruksdepartementet, 2000. St. prp. nr. 82 (1999–2000). *Om jordbruksoppjøret 2000 mv.*
- Landbruksdepartementet, 2000. *Teknisk jordbruksavtale for perioden 01.07.2000–30.06.2001*
- Landbruksdepartementet, 2000. «Forskrift om prisutjevningsordningen for melk» – nr. 701 av 30.06.2000.
- Landbruksdepartementet, 2001. Brev av 28.02.2001. Vedr. klager fra Synnøve Finden ASA og TINE Norske Meierier over satsfastsettingen i prisutjevningsordningen.
- Løyland, J. & R. Gudem, 2000. *Matpriser 1980–2000*. Rapport 2000:3, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning. Notat datert 25.05.00 (uttrykt). *Markedsordningen for melk*.
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning. Notat datert 26.05.00 (uttrykt). *Markedsordningen for melk - vurdering av spørsmål*.
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning. Notat 2 datert 26.05.00 (uttrykt). *Markedsordningen for melk- oppsummering av vurderinger*.
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning. Notat datert 20.11.00 (uttrykt). *Prisutjevning for melk – forslag til kontrollordning*.
- Statens landbruksforvaltning. Brev av 19.01.01. *Utredningsoppdrag i prisutjevningsordningen for melk*.
- Statens landbruksforvaltning. Brev av 16.03.01. *Vedrørende rapport om etterkontroll*.
- Statistisk sentralbyrå. *Indekstall for en del varer, med priser i 1998* (www.ssb.no).
- Stortinget. Innst. S. nr. 243 (1998–1999). *Innstilling fra næringskomiteen om jordbruksoppjøret 1999 mv.*
- Stortinget. Innst. S. nr. 219 (1999–2000). *Innstilling fra næringskomiteen om jordbruksoppjøret 2000 mv.*
- Strand, M., 1996. *Matvarepriser i endring*. Rapport nr. 3-1996, Statens institutt for forbruksforskning.
- Strøm, Ø. (red.), 1999. *Matens pris*. Rapport 1999:4, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.